

Sâim Beyefendi*

Sâmiha Ayverdi

19.1.1974

Sâim Beyefendi,
Diyânet İşleri Neşriyat Dâiresi'nce tarafıma gönderilmiş olan hikâyelerin jüri raporunu yazmadan evvel, husûsî olarak, bu mevzûdaki tesbit ve müşâhedelerimi belirtmek lüzûmunu duymuş bulunuyorum.

Peşin olarak da şunu söylemek isterim: Dikkatle okuduğum hikâyelerin, üstümde bıraktığı umûmî intibâ, bir meserret ve saâdet duygusu olmuştur.

Bence, imzâların büyük ekseriyeti, memleket için birer ümit ve istinat kapısı vasfındadır. Hele içlerinden bâzıları için, istikbâlin büyük kalemi diyebilirim. Muvaffakiyetlerinin başta sayılacak sırrı ise vatan ve îman heyecan ve aşkını, bir merkezî kuvvet olarak ele almış, tamâmıyle de yerli motifler hâlinde işlemiş olmaları ile îzah olur kanaatindeyim.

Ancak, bu gençlerde göze çarpan, edebî, içtimâî ve târihî kültür noksanıdır. Onun için de, gene kanaatime göre, memleket geleceğinin bel bağlamakta haklı olduğu İmam Hatip Okulları ile Yüksek İslâm Enstitüleri talebelerini bir dar görüş ve taassup çemberi içinden çıkarmak, artık îman hayatımızın ipuçlarını ellerinde bulunduranlara düşen bir mukaddes borçtur.

Heybeliada'nın tepesinde ve memleketin bağrında, Balkan Hıristiyanlığına ve Ortadoğu dünyâsına, bir yandan ilmin son gelişmelerini tâkip eden bir yandan da Müslümanlığa karşı, sırasında

* Prof. Dr. Sâim Yeprem. O dönemde Diyânet İşleri Başkanlığı Yayın Kurulu'nda çalışmaktaydı.

komitecilik sırasında câsusluk metodları ile düşman yetiştiren bir papaz mektebi vardır. Alâkalı hiçbir makûmı tedirgin etmeksizin, geniş imkânları ve sonsuz istiklâli içinde, korkunç faâliyetine devam edip durur.

Burada, fizik, kimyâ laboratuvarları gibi müsbet ilimleri de içine alan çalışmalardan başka, halı tezgâhları, marangoz atölyeleri gibi boş zamanları değerlendiren hem de yedek el hünerleri kazandıran faâliyetlerden başka, tenis kortları ve sâir eğlence imkânları hazırlayan sâhalar da vardır.

Bizim din adamlarımızın içinde, maalesef İmam Hatip Mektepleri'nde, hâlâ altın diş, altın yüzük haram mıdır, câiz midir?.. misillü safsata ile uğraşan zümreler mevcuttur.

*

Gençlerin yetişmesinde, tabî ki her şeyden evvel, fazîlet ve ahlâk, ilk varılacak hedeftir. Resûlullah Efendimiz de: "Ben mekârim-i ahlâkı tamamlamaya gönderildim," buyurduğuna göre, içine yalan, riyâ, fesat, hıyânet ve şahsî menfaat gibi insanı insanlıktan uzaklaştıran sıfatları tasfiye edip sağlama alınmış bir fazîlet ve ahlâk âbidesi hâline getirilen din adamının, aynı zamanda muâsır kültürle techiz edilerek yetiştirilmesi, İslâm'ın vakar ve haysiyet şartıdır.

Din adamının görüş ve anlayış ufkunu genişletmek için, bilhas- sa yakın târihi çok iyi bilmesi, içtimâî ve edebî kültürü arttırması ise bir zarûret olduğuna göre, farazâ bir Abdülhak Şinâsi Hisar'a bir Ahmet Hamdi Tanpınar'a bir Yahyâ Kamal'e yabancı olmaması îcap eder. Yerli ve yabancı klasiklere sırt çevirmiş genç için, ne hikâyecilikte ne romanda ne de tiyatrodaki başarı bahis mevzûu olmaz.

Şu halde, tekrar edelim, din adamı yetiştiren müesseselere, îman ve ahlâk salâbet ve ciddiyeti kazandırdıktan sonra, onlara iç ve dış kültür cereyanlarını gözleyecek pencereyi açmak ve ellerine bir muklûse malzemesi vermek gerektir.

*

Bugün kütlelerin karşısına çıkacak din adamını, memleketin en

seviyeli medenî ve haysiyetli zümresi olarak yetiştirmek bir îman ve vatan borcudur.

Türk milleti, vâliye, kaymakama, hattâ çocuğunu okutan öğretmene aşırı îtimat beslemez. Onlara karşı, içinde jandarma korkusuna benzer bir çekingenlik ve gizli bir güvensizlik saklıdır. Halbuki din adamını hem sayar, hem sever, hem de güvenir. Büyük kütlenin bu derece bağlandığı zümreleri nasıl olur da iptidâî, basit dogmaların dört duvarı arasında kendi hâline terk edebiliriz?

Hele asırlardır, millî bütünlüğü parçalamakta olan mezhep ve inanç ayrılıklarını körükleyen iç ve dış düşmanlara karşı silâhsız, kuvvetsiz, eli kolu bağlı bırakırız?

Acaba neden bugüne kadar, bir misyoner şuûruna varmış, ah-lâklı, ferâgatli, hamiyetli, mücâhit ve idealist din adamı yetiştirip kütle terbiyesinde bu üstün vasıfta îman ordularından istifâde yoluna gitmemiş bulunuyoruz?

Şu bir gerçektir ki kütleleri dîne, reaksiyonlarla değil, ancak aksiyonlarla bağlamak mümkündür. Onun için de korkutmaktan netîce alınmaz; sevdirmek ve bir ideal heyecânı aşılama gerektir.

İnsanları seven ve kendini de insanlara sevdiren kimsenin ise, gerek fikren gerek hissen, elden düşme, katı ve kemikleşmiş fikirler üstünde kuluçka yatar zümreler arasından çıkamayacağı âşikârdır.

*

Şunu da ayrıca belirtmek yerinde olur ki, Türk dili, hiçbir milletin başına gelmemiş ölçüde, Moskova'dan çarpan sille ile, sûikaste mâruz kalarak fakrûddeme uğramış bulunuyor.

Okuduğum hikâyelerin bâzılarında uydurma kelimeler bir hayli yer almışsa da, temiz Türkçe ile yazılanlar ekseriyette...

Onun için, gençlerin Türk dili bilgisini kuvvetlendirmeye göstereceğimiz gayret, hudutlarımızı top, tüfenk ve çeşitli müdâfaa silâhları ile tahkim etmek kadar kutsî bir vazîfedir.

Kelimelerini kaybedip, dili kötürümleşmiş cemiyetler, düşünmez ve yazamazlar. Onlardan ne fikir ne de sanat adamı yetişebilir. Cehâlete demir atıp kalmaya, böylece de müdâfaa silâhlarını kaybe-

dip, düşmana beyaz bayrak çekmeye mecbur olurlar. Bugünkü gençliğin hâli gibi...

*

Sizden iki ricam olacak. Birincisi: Hiç değilse bu yirmi sekiz gence, Nihad Sâmi Banarlı'nın Türkçe'nin Sırları isimli kitabından birer adet hediye etmenizdir.

Aynı eser, İmam Hatip Okulları ile Yüksek İslâm Enstitüleri'nin edebiyat derslerinde de okutulabilirse büyük hizmet görülmüş olur.

İkinci ricam, bu müsâbakaları her sene tekrarlamak ve fakat umûmî efkâra daha geniş ölçüde duyurup iştirak nisbetini arttırmaktır.

Derece alanlardan gayrı, birkaçı müstesnâ, hikâyelerin hepsi basılabilir. Zîra çocuklarımız için bu çeşit neşriyâta büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Bütün bu mevzûda söylenecek sözün bir mektup hacmine sığmayacağı âşikâr olduğuna göre, dertleşmemizi keserek, bilvesile selâm ve muvaffakiyet temennîlerimi yollarım.

Dilimiz*

Sabri Esat Siyavuşgil**

Dili, bir milletin fertlerini birbirine bağlayan bir mânevî râbitalar manzûmesi olarak târif ederler. Gerçi bu târife yalnız dil değil, millî târih, millî an'aneler, millî zevk, vatan sevgisi, hattâ din de girer. Fakat dil, insanları millet câmiasında toplayan bütün bu fikir ve duyguların fertten ferde, nesilden nesile, devirden devire intikâlini temin eden tek vâsıtaadır. Millet realitesinin bütün tahassürleri, emelleri, iştiyakları, hattâ mantığı ve zevki evvelâ dilde, sonra eserde ve harekette şeklini ve ifâdesini bulur. Bir milleti yok etmenin en kestirme yolu, onu kullana geldiği dilden mahrum etmektir. O zaman, asırlarca birlikte yaşamının kelimelere verdiği can ile birlikte, o kelimelere sinmiş olan târih, an'ane, zevk, yurt sevgisi, hâsılı dilin en hurda unsurlarına kadar kök salmış olan millî kültür de elden gider.

Bunlar birtakım harcıâlem hakikatlerdir. Dilin millî hayat boyunca şeklini ve kıvâmını tadrîcen bulduğu, eline geçirdiği yabancı unsurları kendi mantıkî bünyesi içinde yoğurup benimsediği, direktifle, cebir ve tazyikle, hattâ mekteplerin sun'î bir dili yayma vâsıtası olarak kullanılmasıyla dahi, tabiat kûhunlarını andıran bu oluş ve gidişin değişemeyeceği de, yine o çeşit hakikatlerdendir. Halbuki bizde, milletin kendi irâdesine sâhip olması lâzım geldiği hakikati, uzun müddet ne şekilde anlaşılmışsa, kendi diline sâhip olması icap ettiği hakikati de o nispette revaç bulmuştur.

* Yeni Sabah, n. 4048, 18 Haziran 1950.

** Derleyen: Arzu Saçan. Marmara Ü. Edebiyat Fak. T.D.E. Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi.

Evvelâ, dili sâdeleştirelim, dediler. Dil zâten çoktan kendi kendine sâdeleşmekte idi. Yabancı gramer kûdelerine göre yapılan terkipler, türlü biçimlerde cemiler konuşma Türkçesinden de esâsen kaybolup gitmişti. Şu halde canlı Türk dilini mûsikîsini ve tedâî hamûlesini göz önünde tutarak kullanmak lâzım geliyordu. Meselâ, nihâyet Türkçenin kelime hazînesini tespit etmek olduğuna göre, ömürleri boyunca Türkçeyi bütün incelik ve güzelliğiyle kullanmaya çalışmış ve bu sâhada eser vermiş zevk ve bilgi sâhibi kimselerin, târihî kültürümüzü baltalamaksızın, geniş anketlerle, metotlu bir şekilde çalışması îcap ediyordu. Bu, uzun, yorucu kaypak bir işti, derin tetkiklere, sabırlı mesâiye ve isâbetli sezişlere ihtiyaç gösteriyordu.

Fakat bu yola girilmedi. Sâdeleştirmenin, çok geçmeden, dili bütün yabancı (!) kelimelerden temizleme istikûmetini aldığı görüldü. Münevverlerin ve halkın vokabüleri tespit edilecek yerde, ele lûgat kitapları alındı ve kelimeler ne zamandan beri dilimize ve kültürümüze yerleşmiş ve ne derece yayılmış oldukları araştırılmaksızın, sırf menşelerine bakılarak, makbul ve parya tasnîfine tâbi tutuldu.

Bu şiddetli lisan ırkçılığı, bilhassa Arapçadan gelme, mücerret mânâlı kelime, tâbir ve istilâhları hedef tuttu. Fars, Yunan, İtalyan, hattâ Fransız menşeli, mücerret ve müşahhas mânâlı kelimeler, her nedense, bu tasfiye hareketinin dışında kaldı. Böylece, meselâ “akıl” ve “hayat” kelimelerini ipe çekmeye çalışırken, İtalyancadan gelme “masa” ve “iskele”ye, Rumcadan gelme “kefale”, Fransızcadan gelme “tren”e dil uzatanlar çıkmadı.

Kelime ırkçılığı ve onun tabii bir neticesi olan uydurma ve yakıştırma kelime îmalı, yalnız memleket maârif ve kültürünü değil, millî birliğin temellerini sarsacak bir tehlike olmaya yüz tuttu. Aşırı tasfiyecilik ve uydurmacılık, bilhassa mânevî kelimeler hazînemizi kuruttu. Öyle ki, günlük hayâtın en basit ihtiyaçlarını bile sözle ifâde edemez bir hâle geldik. Bu hareketi bütün kuvvetiyle destekleyen devlet otoritesi, mekteplerden başka, matbuata, edebiyâta,

radıyoya, hattâ tiyatro ve filmciliğe fiilî müdâhaleleriyle, münevverleri ve halkı alışık oldukları kelimeler yerine uydurma tâbirler kullanmaya zorladı.

Fakat bu doğruyu ve uzağı gören hareket, tam şuurlara ve gönüllere huzur ve emniyet vereceği sırada, tafsîli ve îzâhı hiç de güç olmayan bâzı hâdiseler, ruh hâletleri ve nihâyet menfaatler yüzünden, kundaklandı ve tasfiyecilikle uydurmacılık âfeti, o zamâna kadar görülmemiş bir savletle yeniden dilimize çullandı. Tabî bütün bu zikzaklı sergüzeştler esnâsında, diline bile sâhip olamayan milletin birçok milyonları harcandı ve hebâ edildi. Bugün dilimize bu sâyede üç beş kelime sürülmüş olduğunu iftiharla söyleyenler, bu yolda sarfedilen milyonların azametine mukâbil elde edilen netîcenin sönüklüğünü artık idrak etmiş olsalar gerektir. Acaba iktisâdî kalkınmamıza sarf edilmiş olsaydı, bugün nîmetini milletçe göreceğimiz o muazzam paranın pek küçük bir kısmı ile Türkçemiz için çok daha hayırlı bir mesâiye girişemez miydik? Çok daha verimli bir eser yaratamaz mıydık?

Ama bunun için dili dar görüşlü ve kaprisli bir politikadan kurtarmak ve bütün hayatlarını vicdanlı bir bilgi ve temiz bir sanat aşkı ile Türkçeye, onun edebiyat ve kültürüne hasretmiş olan kimselere başvurmak lâzımdı. Belki bundan sonra bu yola sapacağız. Hiç olmazsa bu sefer, sağlam adımlarla hakikat ve güzelliğin bulunduğu istikûmete doğru yürüyelim.

Örf, Âdet ve Geleneklerimiz Üzerine Rızâ Tefvîk'ten Refik Hâlid'e Bir Mektup

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Her ne kadar mektuplar hâlis edebiyat türleri olan şiir, hikâye, roman ve tiyatro ile aynı grupta yer almıyorsa da, bir kısım edebiyat târihçileri, büyük sanatkâr ve edebiyatçıların mektuplarına da ayrı bir değer vermekte ve bu mektupları ele alıp inceleyerek o şahsiyetin eserleri arasına dâhil etmektedirler.¹ Mektuplar aynı zamanda bir edebiyatçının biyografisi, özel ilgi sâhaları ve henüz gün yüzüne çıkmamış çalışmaları hakkında bilgiler verebileceği gibi, o şahsiyetin herkes tarafından pek fazla bilinmeyen yönlerinin aydınlatılmasına da yardımcı olabilmektedir.

Şâir ve yazarların mektupları arasında edebî hüviyette, devrin sanat, edebiyat ve kültür meselelerini aydınatabilecek mâhiyette ve estetik değer taşıyanları bulunabileceği gibi, neticede onlar da bir insan olmaları dolayısıyla, gündelik hayâtın çarkı arasında yaşayan edebiyatçının herhangi bir edebî değer taşımayan, herkes gibi sıradan yaşantısına âit mektupları da bulunabilir.²

Bir edebî tür olarak mektup bizim edebiyâtımızda esas itibâriyle

¹ Bedrettin Tuncel, "Mektup Türü Üzerine", Tercüme Dergisi (Mektup özel sayısı), sayı 77-80, Ankara 1964, s. VIII-IX.

² Bu ve buna benzer özelliklere sâhip mektuplar arasında akla ilk gelen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın mektuplarıdır. Zeynep Kerman tarafından ancak bir kısmı büyük zorluklarla temin edilebilen bu mektuplar Tanpınar'ın Mektupları (Ankara 1974; 4. b. İstanbul 2007) adıyla yayımlanmıştır. Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in Şevket Rado'ya Mektupları (haz. E. Nedret İşli, İstanbul 2002) ise, sanıyorum edebî mektup türünün bizdeki en son ve en güzel örneklerinden biridir.

Tanzîmat'ı tâkip eden yıllarda, batı tesiri altında yeni bir edebiyat teşekkül etmeye başladığı 1860'lı yıllardan sonra önemli bir gelişme gösterir. Bunda da şüphesiz en büyük pay, hayâtı boyunca yazmış olduğu 3000'e yakın mektupla bu türün bizim edebiyâtımızdaki öncüsü sayılan Nâmık Kemal ile Abdülhak Hâmid'e âittir.³

Bilindiği gibi mektuplarda, mektubu yazan kişi daha samîmî ve daha rahat davranabilmekte, bu durumda da biz o şahsiyetin başkaları tarafından tenkit edilme endişesi taşıyan yazılarında bulamadığımız farklı taraflarıyla da karşılaşabilme şansına sâhip olabilmekteyiz.

Mektup yazmayı çok sevdiği anlaşılan, hattâ mektup yazmaktan ayrı bir zevk duyan, özellikle bir nevi sürgün hayâtı yaşadığı 1922-1943 yılları arasında bâzı günler sekiz-on mektup yazdığını söyleyen Rızâ Tevfik de, hayâtı boyunca çeşitli târihlerde eş, dost, talebe, akrabâ, arkadaş ve çocuklarıyla değişik muhitlerden hiç tanımadığı birtakım insanlara birkaç hacimli cildi doldurabilecek miktarda mektup kaleme almıştır. Büyük bir kısmı doğrudan doğruya sanat, estetik, felsefe, târih, din, eğitim ve günün politik meseleleriyle ilgili olan bu mektupların bir kısmı elimizde olup üzerinde çalışılmakta ve yayıma hazırlanmaktadır.⁴

Özellikle II. Meşrûtiyet'ten sonraki yılların sanat, edebiyat, kültür ve politika hayâtında oldukça geniş bir muhîti bulunan Rızâ Tevfik'e de çeşitli târihlerde dost, arkadaş ve akrabâları tarafından çok sayıda mektup gönderilmiştir. Bunlar arasında devrin siyâsî, edebî, kültürel ve çeşitli sosyal meseleleriyle ilgili, yakın târihimize ışık tutabilecek mâhiyette mektuplar bulunduğu gibi, doğrudan

³ Nâmık Kemal'in mektupları hacimli dört cilt hâlinde Fevziye Abdullah Tansel tarafından Nâmık Kemal'in Husûsî Mektupları (4 C., Ankara 1967, 1969, 1973, 1986) adıyla, Abdülhak Hâmid'in mektupları da İnci Enginün tarafından iki cilt hâlinde Abdülhak Hâmid'in Mektupları (2 C., İstanbul 1995) adıyla yayımlanmıştır.

⁴ Bu mektuplardan biri Şiiri ve Sanat Anlayışı Üzerine Rızâ Tevfik'ten Ali İlmî Fânî'ye Bir Mektup (İstanbul 1996) adıyla Kitabevi Yayınları arasında bir kitap hâlinde çıkmıştır.

doğruya şahsî mâhiyetle olanları da vardır.⁵

Rızâ Tefvik, 1920 yılında, Türkiye'nin bir nevi ölüm fermanı olan gerek Sevr Antlaşması'nı imzâlayan heyette yer alması, gerekse bir kısım siyâsî görüş ayrılıkları dolayısıyla muhâlefet ettiği Millî Mücadele'nin başarıyla neticelenmesi üzerine, hayâtını tehlikede gördüğü için, Kasım 1922'de Türkiye'den ayrılmak mecbûriyetinde kalmıştır. Bu târihten başlayarak 1931 yılına kadar Amman'da, 1931'den 1943'e kadar da Cünye'de (Lübnan) hayâtını devam ettirmiş, 150'likleri affeden k̤hûnun 1938'de yürürlüğe girmesinden ancak beş yıl sonra, yâni 1943 yılında Türkiye'ye geri dönmüştür.

Bir nevi sürgün hayâtı yaşadığı bu yıllarda da dost, arkadaş, akrabâ ve diğer yakınlarıyla sürekli mektuplaşan Rızâ Tefvik'in mektuplaştığı arkadaşlarından biri de, bir 150'lik olarak o sırada o da sürgünde yaşayan, ünlü Türk hikâyecisi, Türkçe'nin büyük üstâdı ve mizah ustası Refik Hâlid Karay'dır. Rızâ Tefvik'in, torunu merhum Rızâ Başikoğlu (öl. 2001) tarafından 90'lı yıllarda bana emânet edilen terekesinden, 1924-1943 yılları arasında Refik Hâlid tarafından kendisine gönderilen çeşitli hacimde altmıştan fazla mektup çıkmıştır. İşte bu mektuplar arasında bir tâne de Rızâ Tefvik tarafından 4 Mart 1934 târihinde Refik Hâlid'e hitâben kaleme alınmış, fakat tamamlanamadığı için ya gönderilmemiş ya da temize çekilmek sûretiyle muhâtabına gönderilmiş bir mektup çıkmıştır. Rızâ Tefvik, o sırada Halep'te sürgün hayâtı yaşayan eski arkadaşı Refik Hâlid'e hitâben kaleme aldığı bu mektupta çok ilginç açıklamalar yapmakta, hattâ bazı itiraflarda bile bulunmaktadır. Rızâ Tefvik bu mektubunda, özellikle kendisinin "Şarklı" şahsiyetinin teşekkülünde etkili olan âile ve çevre şartlarını ana hatlarıyla açıkladıktan sonra, kendi çocuklarını yetiştirirken büyük hatâlar yaptığını bütün samîmiyetiyle dile getirmektedir. Türkiye'de mevcut eği-

⁵ Bunlardan biri Edebiyât-ı Cedîde'ye Dâir Ali Ekrem'den Rızâ Tefvik'e Bir Mektup (Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997), diğeri de Bir 150'liğin Mektupları-Ali İlmî Fânî'den Rızâ Tefvik'e Mektuplar (Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998) adıyla tarafımızdan kitap hâlinde yayımlanmıştır.

tim anlayışı dolayısıyla Türk çocuklarına batı kültür ve medeniyetinin çok yanlış tanıtıldığını, kendisinin bunu öğrendikten sonra da işiştten geçtiğini ifâde eden Rızâ Tefvik'in üzerinde önemle durduğu hususlardan biri de, kendi çocuklarının da dâhil olduğu 30'lu yılların Türkiye'sinde yaşayan yeni nesilde görölmeye başlayan Türk-lükten ve Müslümanlıktan uzaklaşma, süratle levantenleşme ve bu şekilde ortaya çıkan millî şahsiyetini giderek kaybetme meselesidir.

Rızâ Tefvik gibi hayâtı boyunca garplılaşmayı savunan biri tarafından böyle bir itirafnâmenin yazılmış olması son derece ilginçtir ve yine onun bilgili, zarîf, hoş görülü ve çağdaş olarak nitelediği, fakat ne Türk, ne müslüman, ne de hıristiyan olan yeni neslin, bugün Türk cemiyetine her yönüyle "yabancı" tarzda yaşayan bir kısım insanların babaları olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği, tam batılılaşma, yerli kültür, küreselleşme, Türk kimliği, vatan hâinliği ve misyonerlik tartışmalarının büyük bir harâretle yapıldığı günümüzde bir tür itirafnâme mâhiyetinde görünen bu mektubu fazla bir yorumla gerek duymadan burada olduğu gibi yayımlıyoruz.

Cünye, 4 Mart 1934

Sevgili Refik,

7 Şubat târihiyle bana yazmış olduğun meveddetnâmeye pek memnun olduğum halde, cevâbında yine birçok zaman geciktiğinden dolayı pek mahcûbım. Lâkin -iyi bildiğin gibi- İstanbul'da ve Amerika'da perîşan bulunan çocuklarla bizzarûre pek uzun ve devamlı muhâberatta bulunduğumdan dolayı hiç başım hoş değildi, hamdolsun bu eziyetlerden vücûdum müteessir olmuyor ve olmasın diye de muhâfaza-i sıhhat için lâzım gelen şerâiti kat'en ihmal etmiyorum; onun için cismen keyfim pek iyidir. Her gün soğuk su ile masaj ve muntazam cimmastik yapıyorum, kuvvetim eskisinden iki defa ziyâdedir. Hattâ -evvelki mektubumda söylemiş miydim bilmen?- bunca sıkıntılar arasında az kalsın bizim hanım da başıma ayrıca bir hastalık belâsı çıkaracak idi ki vukû takdîrinde bir

amelîye-i cerrâhiyeyi istilzam edebilecekti. Böyle bir halde böyle bir zarûret ne büyük bir belâ, ne büyük bir masraf ve ne kadar fenâ bir sıkıntıdır; düşün bir kere!.. Un mal ne vient jamais tout seul⁶ derler ya, pek yalan bir söz değilmiş!. Ne ise hamdolsun bizim usûl ile, masaj ile, soğuk su ve cîmnastik ile kurtardık ve devam ediyoruz, fakat bu takayyüdat ve riyâzât-ı sıhhiyye her günümüzün sabahlarından üç saatini alıyor. Bir o kadarını da ev işlerine sarfediyoruz, her gün de azıcık çıkıp geziyoruz, ciddî işlere pek az vaktim kalıyor; yalnız geceleri okuyorum ve biraz yazıyorum.

Son mektubunda, evlâdımıza Avrupa ve alelumum garp terbiyesi vermek arzûsu yüzünden başımıza gelen sıkıntılar münâsebetiyle bâzı mülâhazalar beyan etmişsin ki esâsen çok doğrudur. Amerika'yı ben hiç sevmem, deyişine de benim kadar hak verecek bir şarklı olmayagörsün!.. Vaktim olsaydı da niçin Amerika'yı sevmediğimi sana uzun uzadıya anlatmak için bir koca kitap yazsaydım!. Yalnız bir cihet var ki, cây-ı mülâhazadır ve iyice tedkik edildikten sonra tasrih olunmak îcab eder. Biz de birkaç ecnebî lisânını öğrendik ve bir ikisini hayli iyi bilir ve istediğimiz gibi tasarruf ederiz. Ben garp ilim ve irfânına ve edebiyâtına müteallik olan birçok ma'lûmâtı öğrendiğim ve ilk kitabımı da pek meşhur müsteşriklerin iltimâsı üzerine Fransızca olarak yazdığım zaman Avrupa'yı, Amerika'yı rüyâmda bile görmemiştim.⁷ Ancak Meşrûtiyet'ten sonra ve ilk defa olarak memleketten dışarı çıkabildim. Oraları ve bilâhare Amerika'yı ziyâret ettiğim zaman da ne mizâcım değişti, ne de hüviyetim değişti. Sonra Amerika'ya para kazanmak için giden ve milyonlar kazanan milyonlarca şarklı var ki bunların milyonda biri bizim çocuklarımız kadar hazırlanmış değildir; köylü, câhil ve çok fakir büyümüş adamlardır. O halde garâbet nerededir bilir misin?.. Sana ben fikrimi açık söyleyeyim ve

⁶ "Bir hastalık hiçbir zaman tek başına gelmez."

⁷ Rızâ Tevfik'in burada bahsettiği, Barbier de Meynard'ın teklifi üzerine Fransızca olarak hazırlayıp E. J. W. Gibb Memorial'ın IX. cildi olarak yayımlanan *Textes Houroufis* (Leyden 1909) adlı kitabıdır. Kitabın birinci bölümü M. Clément Huart tarafından; "Etude sur la Religion des Houroufis" (s.220-313) başlıklı ikinci bölümü ise Rızâ Tevfik tarafından yazılmıştır.

kimseyi bu husustaki kabahatlerime teşrik etmiş olmamak için ancak kendi fikrini söyleyeyim ve kendi çocuklarımı misal olarak zikredeyim. Evvelâ ben tamâmen şarklı hissiyâtıyla büyümüş ve genç iken öksüz ve kimsesiz kalmış olduğum için kendi kendine bin türlü müşkilât içinde sırf kendi himmetiyle yetişmiş bir adamım. En kıymetli ma'lûmâtım, felsefiyat, bedîiyat, ulûm, hattâ edebiyat meseleleri hakkında tarz-ı tefekkürüm belki tamâmen garplıdır. Fakat ma'lûmâtın sîret-i husûsiyye ve mizac ve hele hissiyât üzerinde tesîri pek yok değilse de pek hafiftir. Hakkıyla şarklı olan bir adamın type'ini değiştiremez. Ma'lûmat medeniyet âleminde râyic akçedir ve bir mühim sermâye teşkil edebilir, eğer hüsn-i tasarruf ve idâre edilebilirse! Halbuki insanın bütün mizâc-ı husûsîsini teşkil ve tâyin eden zevki ve hissiyâtıdır ve hayat meseleleri hakkında tarz-ı telakkîsi ve îtikâdıdır; ondan sonra veya evvel, âdâtıdır. İlh... Ben çocukluğumda Gelibolu'da ve İstanbul'da hep şarklı hissiyâtıyla yaşadım ve büyüdüm. Babam pek libéral⁸ bir mütefekkir adam ve şark felsefesini ve lisanlarını iyi bilir bir âlim adam olduğu halde ve bana hazır biçilmiş, dikilmiş bir kisve-i îtikâda ittibâ mecbûriyeti hissettirmedeği halde, ben mini mini bir çocuk iken annemden ve kadın ninelerimizden nice nice masallar dinledim, sonra câmilerde ve cemâatlerde ezanlar, duâlar ve mevlidler dinledim; sonra engin ve sisli, dumanlı kahvelerde senelerce saz âşıkları dinledim, yine senelerce tekkelerde devranlar, semâîler, neyler, kudümler, zikirler, ilâhîler, hû hûlar dinledim. Mektebe başladığım zaman eski usûl üzre başıma askılar ve omuzuma sırma işlemeli cüz kesesi takarak at üstünde alayla ilâhîler ile mektebe girdim. Muharremlerde aşûre yapıp dağıtmak, Ramazanlarda iftar ve sahur yemek, cenâze namazlarında bulunmak, elhâsıl şark ve bizim şark hayatına has ne kadar ahval ve keyfiyat ve âdat varsa, hepsinin içinde yaşadım ve hepsi de bana öyle derin heyecanlar verdi ve hatırımda öyle sağlam izler bıraktı ki hiçbir nevi ma'lûmat ile silinemez. Sonra daha büyüyünce içinde yaşadığım memleketin sâhillerini, dağlarını, bayırlarını, taşlarını, bağlarını, kuşlarını tanıdım ve iyi tanı-

⁸ Serbestlik taraflısı.

dım ve bittabi sevdim, çünkü hayâtım bütün bu şeylerin canlı panoramasıdır ve bunda mezarlıklar ve yıkık türbeler ve kumrular ve güvercinler ve saçaklarda yuva yapan kırlangıçlarla serçeler de dâhildir. Bütün bu heyecanlar beni şâir etmiştir ve lirik şiirlerimin hepsinde bu manzaraların serâbını ve bu şeylerin ve kuşların kımıldandığını ve yaşadığını görebilirsiniz. Beni Türkiye'ye en kavî râbitalarla bağlayan böyle derin heyecanlardır ve belki ondan dolayı da bütün lirik şiirlerimde derin bir hiss-i hasretin sözle pek ifade olunamayan ızdırâbını görürsünüz. O kadar ki bugün bile bir yıkık türbede bir ulu çitlenbik ağacının gölgesinde yabânî otlar ve baldıranlar arasında beş dakika otursam rûhumda öyle ulvî bir sükûnet duyarım ki bütün kederlerimi bir anda unutabilirim ve bu güzel memleketlerde en ziyâde bana keder veren manzara mezarlıkların, türbelerin, bizim mezarlıklara ve türbelere hiç benzemediği için bana pek çirkin görünmesi ve beni mistik bir şâir eden o heyecanları uyandıracağına târifi gayr-ı kûbil bir istikrah duygusu ihsas etmesidir. Buralardaki mezarlıklarda serviye bedel zenrelah ve incir ağacı gördüğüm zaman ne kadar sinirlenmiş olduğumu sözle anlatamam. Halbuki ben bâzı zamanlar Fâtih'te, Edirnekapısı'nda, Karacaahmet'te, Eyüp Sultan'da bir vîran türbenin kenarında oturup dinlendiğim vakit öyle heyecanlar hissediyordum ki ölüm korkusunu bile muzmahil edip beni -mâhiyeti anlaşılmaz- bir füsûn-ı tesir ile âhirete bile ısındırırdı ki ebediyyen hiç olup unutulmak gibi korkunç bir âkıbet endişesine bile alıştırırdı demek isterim. Belki rûhuma fevkalâde bir sükûnet vermesi de bundan dolayı ve bu tesirine ma'tûf olsa gerektir. Bu şeyleri bugün tekrar düşündükçe ve samîmî duygularımı daha iyi tahlil ettikçe Goethe'yi lâıykıyla anlıyorum; Emile Faguet Patriotisme unvânıyla meşhur bir küçük kitabında bu gibi alâkaların ve râbitaların ve vatanperverlik duygusuyla münâsebet-i esâsiyyesini ispat için büyük Alman şâirinin hissiyâtına âit ma'ruf bir menkabe zikrine lüzum görüyor ki pek ma'nîdârdır:

Devant la Cathédrale de Strasbourg, Goethe s'est écrit:
"Ceci n'est point de l'architecture Gothique, ce qui ne signifie rien. C'est l'architecture allemande, c'est l'architecture

inventée par les allemands. Il faudra toujours appeler l'architecture allemande"⁹.

Prusyalı olmayan Goethe'nin bu duygusunu sen de -bu memleketlerdeki câmilere bakıp da Sultanahmet ve Süleymânîye câmilerini hatırlarsan- hissedersin ve bir yabancılık görürsün.

Sözü uzattım fakat ne söyleyeceğimi unutmadım. Şunu söylemek isterdim ki, benim yukarıdan beri arzettiğim pek âdî misallerle bizim şarka ve bilhassa kendi memleketimize mâzî-i hayâtını ve rûhumu sıkı sıkıya bağlayacak bu nevi heyecanlardan bizim çocuklarımız tamâmen bîgâne kalmışlardır.¹⁰ Çünkü, yeni garp terbiyesiyle onları yetiştirmek istedik. Buna da sebep, onların çocukluğu zamânında benim Türkiye'den ve Türklerin hayâtından ekser-i vücûh ile nefretim idi. Bu nefrete de sebep, hür ve medenî bir hayât-ı ictimâiyye şerâit-i esâsiyyesi ve levâzımı hakkında felsefe ve târih-i medeniyet kitaplarından -kendi merak ve gayretimle- iktitâf etmiş olduğum ma'lûmât-ı umûmiyye ve efkâr-ı mücerrede idi. Avrupa'yı ve hakikî Avrupa hayâtını ve âdâtını da kendi gözümle görüp te-tebbu edememiş olduğum için bana garp âlem-i medeniyeti cennet gibi görünüyordu ki bu hatânın vukûu pek tabîdîr. Gözün göremediği şeyi muhayyele insanın arzusuna ve âmâline göre tasvir eder. Tabîdîr ki fikren hür, siyâseten hürriyet-perver ve memleketin hâline nazaran şiddetle inkılâb, ıslâhat taraftarı ateşli bir terakkîperver olduğum için terbiye-i dîniyye meselesini büsbütün

⁹ "Goethe, Strazburg Katedrali'nin önünde şöyle haykırdı: "Bu, kat'iyyen hiçbir şey ifâde etmeyen Gotik mîmârî değildir. Bu Alman mîmârîsidir, Almanların keşfettiği mîmârîdir. Onu dâima Alman mîmârîsi diye adlandırmak gerekecektir."

¹⁰ Rızâ Tefvîk'in Suad Safâ (öl. 1955), Selma Rızâ (öl. 1982), Said Rızâ (öl. 1987), Münise Başikoğlu (öl. 1997) ve Nazif Bölükbaşı (öl. 1986) adlarını taşıyan beş çocuğunun ilk üçü Amerika'da yaşamış ve orada ölmüştür. Rızâ Tefvîk'in, çocukları arasında küçük yaştan itibaren özel bir ilgiyle eğitimine önem verdiği ve kendisi gibi felsefeci olması için büyük gayret sarfettiği büyük oğlu Said Rızâ, babasının bu yoldaki ümitlerini boşa çıkarmıştır. 1905 yılında İstanbul'da doğan, Robert Kolej'den sonra Cambridge'de Pears School'da okuyan, daha sonra Princeton'da güzel sanatlar öğrenimi gören Said Rızâ'nın, 1919 yılında henüz 13 yaşında iken yayımlanan Târih-i Felsefe adlı küçük bir kitabı vardır (Adı geçen kitap bir incelemeyle birlikte 1992'de tarafımızdan Felsefe Târihçesi adıyla yayımlanmıştır). Rızâ Tefvîk'in çocuklarından Suad, Selmâ ve Münise hanımlar Bebek Amerikan Kız Koleji'nden, Nazif de Beyrut Amerikan Koleji'nden mezun olmuştur.

ihmal ettim ve güyâ bu türlü efkâr ve hissiyâtın vakt-i merhûnunda cilde etmesini vicdânın tekâmül-i tabîisine havâle ettim. Düşünmedim ki o zamâna kadar çocuklar misyonerlerin her din ve mezhepten daha muzır olan tesîrat ve irşâdâtına tâbi olmaktan hiçbir vech ile kurtulamayacaklardır. Hulâsa çocuklarımıza ilk terbiye-i esâsiyyeyi vereceğimiz zamanlar biz ve bilhassa ben gûyet fenâ bir devr-i tezebzûb içinde yuvarlanıp duruyormuşuz ve memlekette esaslı ve etraflı (essentiel et intégral) ıslâhat lüzûmuna bihakkın kâfi bulunduğumuz için ve garp âleminden başka da -îtikâdımızca!- mükemmel bir medeniyet nümûnesi bilmediğimiz için ve onun mâhiyetini de lâıykıyle bilemediğimiz için, asrî olmak ve terakkî yolunda koşan milletlerden geri kalmamak gayretiyle fenâ hatâlar etmişiz. Çocuklarımız, lisan öğrenmiş, dans öğrenmiş, biraz mûsikî öğrenmiş, manières¹¹ öğrenmiş, biraz da lüzumlu lüzumsuz ma'lûmat edinmiş, zarâfet ve zevk husûsunda da vâkıa daha inceleşmiş, fakat Türk kalamadıkta mâadâ Türklükten de nefret hissetmeğe fikrinde, vicdânında, zevkinde birçok muhik sebepler keşfetmiş; itikad bahsinde ise levh-i vicdânı büsbütün boş kalmış; ne müslüman, ne hristiyan, ne mecûsî ve ne yahûdî olabilmiş, hattâ hiçbir muayyen bayramı yok, hiçbir din ve mezhebe, hiçbir ümmete sıkı bir irtibâtı yok, zarîfçe ve libres penseur¹² zannolunacak derecede tolérant¹³, fakat lâkayd, her îtikâda karşı lâkayd olduğu için öyle!. Elhâsıl acâyip bir type olarak yetişmiş ki bizdeki levantin'ler böyledir ve biz bunlara "Tatlısu frengi" deriz. Türkiye'de doğup büyüyen, hattâ on sekiz yaşından sonra Avrupa'ya gidip de mütemâdiyen Avrupa'da kırk sene yaşayan bir Türkün Avrupalı olmasına bence hiç ihtimal yoktur. Çünkü Avrupalılık, kendi îcad ettikleri medeniyet içinde doğup büyüdükten mâadâ...¹⁴

¹¹ Tarz, davranış tarzı.

¹² Serbest düşünceli.

¹³ Hoş görülü.

¹⁴ Görüldüğü gibi tamamlanamamış olan bu mektup Rızâ Tevfik'in terekesinden çıkmıştır. Metinde geçen Fransızca parçaları tercüme eden muhterem Prof. Dr. Orhan Okay hocama burada teşekkür etmek istiyorum.

Rızâ Tevfik'den Bir Mektup*

Sıhhiye Dâiresi, 4 Şubat 1329

Muhterem Oğlum!...

Mektubunuzu iki gün oldu alalı!...

Size ne hizmet edebileceğimi düşündüm. Katiyyen emniyet ve îtimat hâsıl ettim ki ilme, felsefeye ve alelîtlak öğrenmeye büyük bir şevk ve muhabbetiniz vardır. Bu şevk bir alâmet-i hayr ve beşâret-i muvaffakiyettir.

Binâenaleyh size her şeyden evvel bâzı vasiyetlerim var; onu arzedeğim.

Evvelâ behemehal Fransızca, İngilizce, Almanca'dan birini lâıykıyla öğrenmeye çalışınız. Bu üç medenî lisandan hangisi olursa olsun. Zîra lisan bilinmezse, bugün bir Türk için, büyük bir mahrûmiyet-i irfan muhakkaktır.

Sâniyen behemahal ulûm ve fûnûn-u tabiiyye derslerine dikkat ve merak ediniz. Hâdisat-ı tabiiyye hakkında bir nazar-ı sahih sâhibi olmak felsefe için birinci şarttır.

Kitap ve usûl tavsiyesi için şimdiki halde ne söylesem tahmînî olabilecektir. Size tavsiye edebileceğim kitap çok. Yalnız derece-i iktidârınızı ve hadd-i tahsîlinizi bilmeliyim ki tavsiyem müfid olsun.

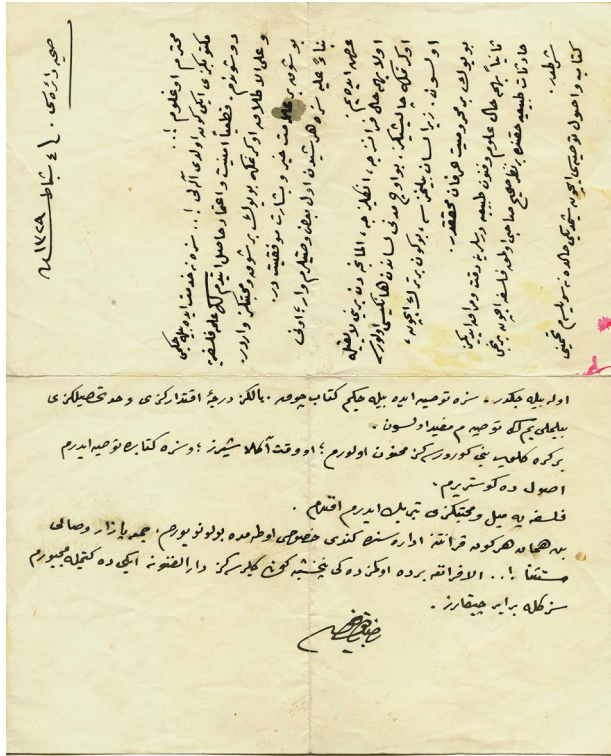
Bir kerre gelip beni görürseniz memnun olurum; o vakit anlaşırsınız; ve size kitap da tavsiye ederim usûl de gösteririm.

Felsefeye olan meyl-i muhabbetinizi tebrik ederim efendim.

* Bu dikkate değer satırlar, o sıralarda Dârülfünun edebiyat bölümünde okuyan dedem Ahmet Göze'ye yazılmıştır. Mektubu bize ulaştıran yeğenim A. İzzet Göze'ye teşekkür ederim. Zeynep Uluant

Ben hemen her gün karantina idâresinde kendi husûsî odamda bulunuyorum. Cuma, pazar ve salı müstesnâ!... Alafranga birde önümüzdeki perşembe günü gelirsiniz Dârülfünûn'a ikide gitmeye mecbûrum. Sizinle berâber çıkarız.

Rızâ Tevfik

Büyük Âlim ve Sanatkâr Ord.Prof.Dr. Süheyl Ünver

İhsan Ozanoğlu

“Kastamonu Kültür ve Folkloru Biyografi” nâmı altında yazmış olduğum 500’den fazla dizi broşürlerimin arasında ana vatanımın ve bütün bir Türk milletinin varlığı ve eserleri ile övünebileceği nitelikleri hâiz bulunan Ordinaryüs Profesör Doktor Ahmet Süheyl Ünver’e tahsis ettiğim bu risâle telifâtımın en önemlisini teşkil etmektedir.

Broşürümün metinlerinde ifâde edildiği vechiyle Ünver, çok yönlü bir ilim ve sanat adamıdır. Yalnız tabâbette değil, engin bilgisi ile canlı ansiklopedi sayılan bu büyük adam; bilhassa güzel yazı, tezhip, minyatür ve resimde sanat dünyâsının eşiz bir mümessilidir. Bu îtibar ile kendisini kültür âleminde tanımayan yoktur.

Değerli bilgin ve sanatkârımız bütün dünyâca tanınmış olduğuna göre; “böyle bir risaleye ne lüzum vardı”, denilmesi muhtemeldir. Fakat herkesin kabul edeceği bir gerçektir ki, yüksek bir ilim ve sanat adamının ismen tanınması kifayet etmez. Böyle bir şöhretin biyografisine her zaman ve her

* 30.8.1968.Bu risâle Kastamonu İl Halk Kütüphânesi 188 numarada diğer biyografi tarzı eserlerle birlikte daktilo edilmiş ve ciltlenmiş halde bulunmaktadır. Eser daha önceden neşredilmemiştir. İhsan Ozanoğlu, aynı Süheyl Ünver gibi mütetebbi ve velüttür. Ozanoğlu, -muhtemelen- yazdığı eserlere bir daha geri dönüp tashihler ve eklemeler yapamamıştır. (En azından bu eserde onu görüyoruz.) Bunu; imlâ ve noktalama hatâları (Bu hatâlar; daktilo edilirken dikkatsizlik ve o günkü imkânların mahdudluğu sebebiyle yapılmış olabilir. Ayrıca bâzı eserlerini etrâfındaki arkadaşlarına daktilo ettirmiştir.) ile cümlelerdeki yer yer bozukluklara ve kopukluklara istinâden söylüyoruz. Bu hatâları ve eksiklikleri, eseri okurken akıcılığı ve anlaşılabilirliği sağlamak adına ilmî bir titizlikle tashih ettik. Gerekli yerlere de parantez içi açıklamalar ilâve ettik ve ilâvelerimizin Ozanoğlu’nun parantez içi açıklamaları ile karışmaması için y.h.n. (yayına hazırlayanın notu) ibaresini kullandık. Buna rağmen illâki eksiklerimiz ve gözden kaçırdıklarımız olabilir. Şimdiden mâzur görmenizi istirham ediyoruz. (Murat Sedat Sert)

yerde ihtiyaç duyulur. Kaldı ki Ünver hakkında şimdiye kadar müstakil bir eser yazılmamıştır. Şu hale göre; bu risale mübrem bir ihtiyacı karşılamaktadır.

Dünya çapında meşhur bir şahsiyetin kimliği, nitelikleri ve özellikleri etrafında bilgi vermemek hassaten o büyük adamın, yazar bir hemşehrisi için yerine getirilmesi zarurî bir vazifedir.

Bu minicik broşür ile sayın bilgin ve sanatkârımızın biyografisini tamâmen tespit etmiş olmak iddiasında değilim. Temel atıldıktan sonra binanın er geç tamamlanacağı gibi, âcizane kaleme aldığım bu risalenin de ilk adım olması bakımından eksiklerine rağmen mazur görüleceğini umarım.

Büyük Âlim ve Sanatkâr

Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver

Tabâbette, kaligrafide bilhassa pentürizm – tezyinî resim ve tezhipte yalnız Türkiye’nin değil, bütün dünyânın tek adam olarak tanıdığı bu hârika şahsiyetin, her ilim ve sanat mensubu gibi hayrânıyım. Bu çağdaş Türk büyüğüne, dâima bir risâle kaleme almaya senelerdir içimde derin bir ihtiyaç duymakla berâber, yeteri kadar bilgi sağlamak mümkün olmamıştı. Tasavvufta meşhur sözdür:

İsteyen belâsını da bulur, Mevlâ’sını da... Tanrı benden murâdına ulaşmak lütfunu esirgemedi.

Kastamonu Merkez Ortaokulu yerindeki Ballıkzâde Konağı’nda ikûmet ederken kapı çalındı. Sempatik yüzlü ve parlak gözlü bir yabancı ile karşı karşıya idim. Muhterem ve fazîletli bir zat olduğu her hâlden belli olan bu yabancı şöyle buyurdu:

- Ozanoğlu ile görüşmek arzusundayım. Eserleri ile tanırım, ammâ şahsen tanışıklığım yoktur.

- Evet dedim, Ozanoğlu’nun ikûmet ettiği yer burası.. ammâ kiminle müşerref oluyoruz?

Mütevâzîâne cevap verdi:

- Ben Ahmet Süheyl Ünver.

- Ay.. dedim. Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver, zât-ı fazîletiniz? Bendeniz Ozanoğlu. Sizi gökte ararken yerde mülâkî olmak mazhariyetini verdi Rabbim... En samîmî hislerim ve hürmetlerimle

ellerinizden öperim.

Sayın âlim ve sanatkâr elini vermedi. Yalnız içten gelen bir his ve zarâfetle elimi sıkı, tasnif edilmiş notlar ve sıralanmış kitaplarla bir sergi manzarası veren odama girdiği zaman;

- Oh dedi: Şu anda büyük bir mânevî haz ve neşe içindeyim. Sizi bu odanız ve bu mesâiniz karşısında tebrik ederim.

Karşılıklı sevgi ve saygı içinde Sayın Ünver'in suallerini cevaplandırmaya başladım. Farmakoloji, tıp folkloru ve târih boyunca Kastamonu'da tesis edilmiş Dârüşşifâlar-hastâhâneler, tıbbiyeler, tabâbete âit yazma eserler hakkında cereyan eden bu sorular ve cevaplar fâsılasız geceli gündüzlü 4 gün devam etti. Müteâkiben şehir gezisine çıktık. Ünver, fiş defterine mütemâdiyen not alıyor, gerçeği buluncaya kadar ısrarla sual ve tetkiklerine devam ediyordu.

Üstâdın artık bilgi araştırmaları sona ermişti. Zamânın Vâli'sine vedâ ziyâretinde bulunmak istedi. Ziyârette dedi ki:

- Vâli Beyefendi, mensûbu olduğum üniversitede mâlûmunuz olduğu vech ile yüzlerce öğretim üyesi vardır. Bu ilim adamlarının hepsini toplayıp mümkün olsa da bir terâzinin kefesine koysak, öteki kefesine de bu küçük görünen adamı yerleştiresek, sizi temin ederim bu küçük adam daha ağır gelir ve terâzinin profesörler kanadı havaya kalkar. Ben ilmin son kertesine kadar ulaşmışım. Fakat bu zat bana günlerdir ilmî kaynakların cilt, sahife ve târihlerine dayanarak yüzlerce sahife dikte ettirdi. Bunu söylemekten maksadım şudur:

"Muhit kalkınmasında ve bütün işlerinizde Ozanoğlu'dan faydalanmanız başarılarınıza destek olur."

Filhakîka; Vâli, şehrin haritası ve îmar işlerinde çalışmak üzere bir komisyon kurarak beni bu komisyona başkan seçtirdi. Benim mütâlaam alınmadan hiçbir işe girişilmemesini tavsiye etti. Kadirşinas üstâdımız, bu teveccüh ve iltifâtını şu mektubu ile de lisâna getirdi:

“T.C. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Târihi Enstitüsü 241
Sayın B. İhsan Ozanoğlu Müze Arşivisti

9.7.1967 Kastamonu

Aziz üstâdım,

Mektubunuza geç cevap verdiğimden (dolayı y.h.n.) özür dilerim. İstedığınız hususlar için şimdilik yazılı olanları takdim ediyorum. Bunlar sizi tatmin etmezse tamamlarım.

Annem Safiye Ünver Hanım, pederi hattat Mehmet Şevki Efendi, Seydiler (Kastamonu’nun ilçesi y.h.n.) köyündendir. Dayısı hattat Hulûsî Efendi, İstanbul’a çocuk iken getirtmiş ve mükemmel yetiştirmiş.

Selâm ve sevgilerimle ellerinizden öperim.

Ahmet Süheyl Ünver”

Bende konuk olduğu sırada dileklerim nâzikâne karşılanmakla berâber netîce alınamamıştı.

Beni günlerce ilmin kutsal âlemlerinde yaşatan Sayın Ünver, biyografisini tespit dileğimi şu sözlerle karşılıyordu:

- Ben kendimden, kendi varlığımdan ve hizmetlerimden bahsetmeyi hiçbir zaman arzu etmedim, edemem de... Bu sebeple mâzur görürsünüz Ozanoğlu.

- Asâletten, necâbetten, ilminden, sanatından gerek mânevî, gerek maddî varlığından bahsetmek tahdîs-i nîmettir. Pek iyi bildiğiniz vech ile, Tanrı bana en yüksek ilmi verdi, yüzlerce eser yazmak nasip etti. Servet verdi, okuduk; okuttuk. Zengin bir kütüphâne ve yine zengin bir arşiv kurduk. Yüzlerce sanat eseri meydana getirdik. İlme, millet ve memlekete beşer tâkati içinde hizmet ettik, diye konuşmamız bir taazzum, bir tekebbür ve nihâyet gayr-ı ahlâkî bir hareket değildir. Allah Teâlâ Duhâ Sûresi’nde; “Ve emmâ bi-nîmeti Rabbike fe-haddis” buyurmaktadır. Tahdîs-i nîmet et!... Allah servet verdi, mal verdi, ilim verdi, vazîfemi yapmaya imkân verdi, zafer verdi diye...

Nasıl ki Molla Hüsrev fûrû-ı fıkıhın ana kitaplarından sayılan ed-Dürer adlı ölmez eserinde; “şimdiye kadar fıkıh ahkâmına dâir böyle bir eser meydana getirilmemiştir. Bu gerçeği tahdîs-i nîmet için ifâde etmek isterim.” demektedir.

Hakkınızda bir eser yazılması methiye değil, ilim âlemine ve yarınki nesillere hizmettir. Ben hiçbir zaman ve hiçbir kimseye methiye yazmış değilim. Hadis ilminin şâhikası İsmâîl Berdizbeh el-Buhârî: “Medh ile zemmin katımızda hiçbir farkı yoktur.” sözü tahdîs-i nîmete muhâlefet için – hâşâ- îrad edilmemiştir. Buhârî’nin sözü, bir şahsı yüzüne karşı medh tarîkinden men’ etmek g̃ıyesine mâtuttur.

O takdirde zemmin fonksiyonu ne ise, mehdin sonucu da aynıdır. Lâkin tahdîs-i nîmet, hâlisâne maksadı ile söylenen her söz meşrû, mâkul ve çok hayırlıdır.

Müttefekun aleyh de olmasa... “Men erreha” hadîs-i şerîfinde işâret buyurulduğu vechile; “bir zâtın biyografisini yazmak, o şahsı ihyâ etmek, demektir.” Binâenaleyh hal tercümenize dâir bana mâlumat lütuf buyurursanız - ki ben biyografi de yine tahdîs-i nîmet için söylüyorum; rek’bet kabul etmeyecek kudretteyim - yalnız beni değil, Kastamonuluları ve gelecek nesilleri minnettar etmiş olursunuz.

- Güzel konuşursunuz. Fakat bu talebinizi şimdilik karşılayamayacağım. İstanbul’da düşünür ve bir netîceye bağlarız.

Değerli konuğumu tâzim ve ihtiram ile uğurladım ve otobüsün ardından dakikalarca bakarken, içimde derin bir hicran duydum ve hemen odama çekildim, uzun bir mektup yazdım. Beni kendi kendini yetiştirmiş bir ilim ve sanat mensûbu olarak çok beğenmiş ve çok sevmişti. Mektubumu cevapsız bırakmadı. Açtığım soruların, aldığım cevaplarını şu sûretle özetleyerek arz ediyorum:

Ahmet Süheyl, 17 Şubat 1898/1315’de İstanbul’da Haseki’de büyük babası hattat Mehmet Şevki Efendi’nin, Bostan Hamamı sırasındaki 32 numaralı evinde doğdu. Babası Posta-Telgraf Nezâreti İstanbul Muhâberât-ı Umûmiye Müdürü Tırnovalı Dâîzâde, müte-

fennin âlimlerden Mustafa Enver Bey'dir. Anası, Şevki Efendi'nin kızı Safiye Rukiye Hanım'dır.

Ünver'in ilk hocası babası ve annesidir. Enver Bey, Tabhâne Medresesi'nden mezun olduktan sonra, Fransızca için lisan mektebine de devam ederek bitirmiştir. Şark dilleri kadar buna da âşinâ, kültürlü bir zattı. İyi ney çalar ve okurdu.

1907'de Ahmet Süheyl'i de Menbaül-İrfan husûsî okulunun 3. sınıfına verdiler. Bir ay sonra, tâkip edebilir diye, bir üst sınıfa aldılar.

29 Mart 1909'da ise tam 10 yaşında iken babasını kaybetti. Sonra onun yetişmesi için bizzat genç annesi meşgul oldu. Mâmâfih kader ona babalık yapacak nice güzîde ve fazîletli misalleri karşısına çıkardı. Zîra ünlü bir şahsın oğlu, dünyâca meşhur bir yazı sanatkârının torunu ve soyundan nice âlim ve sanat adamları zuhur etmiş bir yetîmi, İstanbul gibi bir muhitte g̃üyet tabîi olarak hemen herkes himâye etmek isterdi.

Nasıl ki Süheyl için, bütün kapılar açıldı, ilim ve sanat adamları, bu mâsum ve yetim kûbiliyetin yetişmesi için çalışmayı, bir ilim ve sanat borcu sayıyorlardı.

Kader icâbı bu sanat ve ilim mensuplarının şefkatinden uzak kalmadı. Feyzini ve inkişâfını babasına, annesine ve büyük sanatkâr Şevki ve Hulûsi Efendi'nin dostlarına borçludur.

Bilgin ve sanatkârımız rüşdiye'yi de Menbaül-İrfan'da ikmal etti. 1911'de imtihanla Mercan Sultânisi'ne geçti. Hitâmında 1915'te Askerî Tıbbiye'ye girdi. Üç ay sonra tadrîsâtı esâsen bir olan Tıp Fakültesi'ne geçti, oradan 1920'de mezûniyetle hekim oldu.

Sühely'in ırsî olan sanat kûbiliyeti, onu 1916-1923 senelerinde Medresetü'l-Hattâtîn'e devam ettirdi. Orada tezhip ve ebrû öğrendi. Tezhip hocası Yeniköylü Nûri Bey'dir. Ebrûyu Hattat Necmeddin Okyay göstermiştir. Sülûs ve nesih yazıda hocası, eniştesi değerli hattat Hacı Hasan Rızâ Efendi'dir.

1919-1920 yıllarında henüz Tıp Fakültesi'nde iken, Şemsü'l-Mekâtib ve Mekteb-i Güzîn gibi iki hususî okulda hüsn-i hat ve resim, elişi ve musâhabât-ı ahlakiyye hocalıkları yaptığı gibi, mezûniyeti-

nin üçüncü yılında 1923'te bir on ay da Dârü'l-Hilâfeti'l Âliye Medreseleri tabipliği ile görevlendirilmiştir. Yine o senelerde 1921-1923'te Gurebâ Hastâhânesi Cildiye ve Efrenciye servisine devamla deri hastalıkları ve frengi ihtisâsı yapmışsa da dâhiliye de kalmak istediğinden 1923'te Haseki Hastâhânesi asistanlığına geçmiştir. İhtisâsını yaparken 1926-1927 senelerinde aynı zamanda ek görev olarak Mekteb-i Sanâyi (Sultanahmet Erkek Sanat Okulu) hekimliğini ve Sınâî Hıfzıssıhha hocalığını da yapmıştır. İşte bu ikinci ihtisâsı sırasında Doktor Âkil Muhtar Bey'e intisap etmiştir. Onun maddî ve mânevî yardımlarıyla 1927 senesi Ekim ayında ihtisâsını tamamlamak üzere Paris'e gönderilmiştir. 1929 Temmuzuna kadar Paris'te kalarak Pitié hastâhânesinde çok kültürlü ve sanatkâr olan Prof. Dr. Marcel Labbe'nin, devrinin ünlü bir âlimi ve dâhiliyecisi yanında çalışmış ve bir sene süre ile 1928'te Paris Tıp Fakültesi'nde ecnebi asistan olmuştur. Birlikte yaptığı iki fizyopatolojik etüdle iç hastalıkları mütehassısı unvânını da kazanmıştır.

Memlekete avdetini müteâkip 1929-30 senelerinde yine Mekteb-i Sanâyi hekimliğine devam etmiş, o sıralarda Tıp Fakültesi'nde açılan bir imtihanı da kazanarak 23 Haziran 1930'da tedâvi kliniği farmakodinami müderris muâvini (doçent) olmuştur.

1933'e kadar bu vazîfede kalmış, üniversite inkılâbı sırasında, ilâveten Dr. Gûlip Ata'dan sonra Tıp Târihi ve Deontoloji derslerinin de okutulmasına memur edilmişse de bilâhare kendi arzusu ile tamâmen Tıp Târihi Kürsüsü'ne geçerek 1939'da profesör, 1954'de de ordinaryüs olmuştur. Hâlen bu titr ile ödevine ve memleket kültürüne hizmet etmektedir.

Bilgi ve sanatta olduğu gibi kurucu ve yapıcı nitelikleri ile de şöhret bulan Ünver, 1933'de Tıp Târihi Enstitüsü'nü kurmuştur. 18 Mart 1951'de (Dr. A. Süheyl Ünver Arşiv ve Kütüphânesi) ismiyle Enstitü'de yaptığı tesis ile İstanbul Tıp Fakültesi'ne yüz bin lira değerinde, üç bin kadar yazma ve basma kitapla, beş bin kadar sanat eseri örnekleri ve iki yüz bin kadar notları ile Tıp İlimleri ve Sanat Târihimiz arşivini kazandırmıştır.

Fransızca'yı ana dili gibi tam olarak bilen Ünver, tercüme edecek derecede Arapça ve Farsça'ya da vâkıftır. Bundan başka Türkçe, İngilizce, Almanca, Arapça hattâ Ordu (Urdu y.h.n.) dilinde olarak, takriben on bin sahîfe tutarında, bin iki yüz kadar broşür, makûle, resim ve yirmi kadar kitap yayınlamıştır. Yirmi kadar beynelmilel ilmî kongrelerde tebliği ve raporları vardır. Rahmetli Osman Ergin, Ünver neşriyatının 1950 yılına kadar olanlarını (Dr. Süheyl Ünver) Bibliyografyası I-II ismiyle toplamış ve iki fasikül hâlinde neşretmiştir. 3.sü de hazırlanmıştır.

Ünver, on sekiz yabancı ve bâzı yerli ilmî ve tıbbî cemiyetlere üyedir. Romanya ve Yunanistan'ın Merit Saniter nişanları ile İstanbul târihine hizmet edenler için hazırlanan altın madalyayı hâmilidir. Muhtelif vesîlelerle önce aziz vatanına, sonra sırası ile Fransa, İsviçre, Avusturya, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan, İtalya, Mısır, Irak, İran ve Birleşik Amerika'da uzun ve kısa seyahatleri vardır.

Değerli bilginimizin sanatkâr bir âileden doğması ve Haseki'nin mistik muhîtinde yetişmesi, rûhunda sanat duygusunu çok erken uyandırmış ve böylece henüz okuyup yazma bilmediği çağlarında başlayan resim yapma kûbiliyeti mahyacılığa, güzel yazıya, şiire, tezhip ve minyatüre kadar uzanmıştır. 1936-1955 seneleri arasında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk Minyatürü hocalığı da yapmıştır. Yine bu sıfatla 1936'da Topkapı Sarayı Müzesi'nin 500 senelik nakışhânesini ihyâ ile 1959 yılına kadar, yüze yakın sanatkâr yetiştirmiştir. Bu atölye o târihten beri Tıp Târihi Enstitüsü'ne bağlı olarak faaliyetine devam etmektedir. 1934'den 1956'ya kadar Divan Yolu'ndaki eski Şark Mahfeli binasında hususî muâyenehânesinde tabâbet icrâ etmiştir. Şimdi, yalnız İstanbul Üniversitesi'nde görevlidir. Ayrıca Türk Kültürü konuları ile meşguldür.

Derin ve geniş bilgisi, dünyânın takdir ve hayranlığını celbeden sanatı, yüksek ahlâk ve fazîleti ile yalnız Kastamonu'nun değil, bütün bir Türk milletinin varlığı ile övünebileceği bu örnek şahsiyet, aynı zamanda milletlerarası büyük bir şöhrettir. Ve hakkında risâle değil, ciltlerle kitap telif edilse yeridir.

Meçhul Bir Kastamonulu: İhsan Ozanoğlu

Murat Sedat Sert

*Güneş battıysa dünya zulmette mi kalacak
Geceden korkumuz yok elbet sabah olacak
İhsan Ozanoğlu*

İhsan Ozanoğlu'nu târif ve tavsif etmek, sergüzeştini anlatmak, hakkında yazı yazacak birisi için hayli müşkül bir mesele. Ömrünü sâdece araştırmaya, öğrenmeye ve yazmaya hasreden birini elimizden geldiğince anlatmaya çalışacağız. 115 tâne neşredilmiş, 1188 basıma hazır (Arap ve Latin harfli) el yazması ya da daktilo edilmiş, 26 tâne kayıp, 20 tâne de yarım kalan kitap ve risâleye sâhip bir şahsiyeti nereden başlayarak anlatmalı¹⁵?

Hayat hikâyesini kısaca vereceğimiz İhsan Ozanoğlu hakkındaki değerlendirmemizi de yazının sonuna ekleyeceğiz.

İhsan Ozanoğlu, 15 Nisan 1907 târihinde on çocuklu bir âilenin oğlu olarak Kastamonu'da dünyâya geldi¹⁶. Babası dönemin meşhur mevlithanı ve tasavvuf mûsıkisi temsilcilerinden Âşık¹⁷

¹⁵ Ata Erdoğan, Kastamonu'da Araştırma-Anket ve Arşivleme Çalışmalarına Ozanoğlu Katkısı, İhsan Ozanoğlu Sempozyumu Bildirileri (14 Şubat 2009), Ankara, Kastamonu Vâliliği Yayınları, 2009, sf: 257-267. Ayrıca bu eserlerin tam listesini görmek isteyen, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'ndeki Ozanoğlu'nun kendi hazırladığı "İhsan Ozanoğlu Katalogu"na mürâaat edebilir.

¹⁶ Ahmet Yaşar Zengin, Âşık İhsan Ozanoğlu Üzerine Düşünceler, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000), Ankara, Kastamonu Vâliliği Yayınları, Bizim Büro Basımevi, 2001, sf: 197-208.

¹⁷ Ozan Ozanoğlu, Bütün Yönleriyle İhsan Ozanoğlu, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000), Ankara, Kastamonu Vâliliği Yayınları, Bizim Büro Basımevi, 2001, sf: 333-342. İhsan Ozanoğlu henüz 3 yaşındayken babası vefat etmiştir. Âşık Ahmet, sesinin güzelliği ile döneminin ünlü mevlithanıdır. Bk. A. Erdoğan, a.g.m. Ozanoğlu'nun babası, Kastamonu Şeyh Şâbân-ı Vefî Dergâhı

Şekerci¹⁸ Ahmet, annesi ise; Arapça ve Farsça bilen âlime ve hâfız bir kadın olan Emine Hanım'dır.

Aslen Türkistanlı olan Ozanoğlu'nun sülâlesi, Moğol zulmünden kaçarak önce Erzincan/Kemah'a, oradan da Kastamonu'nun Duruçay köyüne yerleşmiştir. Aslen askerî erkândan ve bilgin olan sülâle, Âşık Ali, Âşık Mehmet ve Âşık Bayraktar gibi halk âşıkları da çıkartmıştır¹⁹.

Arapça'yı ve Kur'ân-ı Kerîm'i annesinden öğrenen Ozanoğlu, küçük yaşta hıfzını tamamlar. Nasrullah İptidâî Mektebi'ne kayıt olurken annesinin ısrârı üzerine imtihana tâbi tutulmuş ve üç sınıftan birden atlayarak dördüncü sınıftan mektebe başlamıştır. Yine başarısı dolayısıyla, Dârülhilâfe Medresesi'nin dördüncü sınıfından eğitimine devam etmiştir. 1928 yılında İstanbul Öğretmen Okulu'nu dışarıdan bitirip Kastamonu köylerinde on yıl süre ile öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Kastamonu merkeze gelen Ozanoğlu burada da edebiyat, müzik ve din dersleri vermiştir.

Ozanoğlu, öğretmenliği esnâsında ve sonrasında kendini yetiştirmeye devam eder. Safranbolulu Vasfı Hoca'dan tefsir ve hadis, Ahmet Âsım Efendi'den âyin ve naathanlık, Fâtih Câmiî Başımamı Hacı Hâfız Ömer Aköz'den vücûh, takrib, ilm-i irtikâ usûl-i fıkıh, Arap nahiv ve edebiyâtı, mantık, beyan, meânî, aruz ve ferâiz dersleri, Mürdiyye Müderrisi Kaybanzâde Hâlit Efendi'den usûl, Nû-

Zâkirbaşı'sıdır. Üç bin ilâhî bilen Aşıkoglu Şekerci Ahmet Ağa, aynı zamanda hacıdır. İhsan Ozanoğlu, Kastamonu Kültür ve Folkloru-Biyografi, Bütün Yönleri ile Kadiasker Mustafa İzzet, 1971, Neşredilmemiş, Kastamonu, sf: 60-61. (Bu risâle Kastamonu İl Halk Kütüphânesi'nde ciltlenmiş halde 188 numaraya kayıtlıdır. Ozanoğlu'nun, Kadiasker Mustafa İzzet Efendi hakkında yazdığı risâleler, belirttiğimiz eserin başka sayfalarında da mevcuttur. Ayrıca; Açıköz, Doğrusöz, Yeni Kastamonu gazetelerinde ve yine seri halde - aynı kütüphanede- Kadiasker hakkında risaleleri bulunmakta, himmet sahibi araştırmacıları beklemektedir.)

¹⁸ Doç Dr. Muhittin Eliacık, İhsan Ozanoğlu'nun Yazdığı Mecmûa-i Eş'ârlar Üzerine İncelemeler -37 HK 4148 No'lu Mecmûa-, İhsan Ozanoğlu Sempozyumu Bildirileri (14 Şubat 2009), Ankara, Kastamonu Valiliği Yayınları, 2009, sf: 141-156. Ayrıca bk. A. Y. Zengin, a.g.m.

¹⁹ O. Ozanoğlu, a.g.m.

mâniye Medresesi Müderrisi Sâlih Efendi'den Mesnevî-i Şerif derslerini tedris etmiştir. Nasihat-ı Hükenâ, Penc-i Attar, Gülistan ve Bostan adlı kitapları da hatmetmiştir. Sonradan Ahmet Âsım Efendi'den icâzetnâme alarak uzun yıllar tefsir, hadis ve fıkıh okutmuştur²⁰.

Ozanoğlu yabancı dilleri öğrenmek için de çaba harcamıştır. Mühtedî olan Fethullah Efendi'den Fransızca, Türk Dil Kurumu Başkanlığı da yapan Prof Dr. Agop Dilaçar'dan tam mânâsıyla Ermenice öğrenmiştir. Ayrıca Arapça, Farsça Süryânice, İbrânice dersleri de almıştır. Ozanoğlu, 1946 yılından 1963 yılına kadar, Kastamonu İl Halk Kütüphânesi Müdürlüğü'nde vazife almıştır. Kilise kitaplarının kütüphâneye devri dolayısıyla görülen ihtiyaç üzerine Latince ve Grekçe'yle de bir süre ilgilenmiştir. Bu dönemde Fransızca, Farsça ve Arapça eserler de yazmıştır²¹.

Eski kültüre ve araştırmacı rûhuna uygun olarak; kûfî, reyhânî, sülûs, nesih, dîvânî ve tâlik gibi yazı çeşitlerini de öğrenmiştir²².

12 yaşında şiir yazmaya başlayan Ozanoğlu, annesinden hece vezni ile koşma tarzı şiirler yazmayı öğrenmiştir²³. Üstelik annesinden tasavvuf mûsikîsi dersleri de alan Ozanoğlu, 1800 dinî eseri hâfızasına yerleştirmiştir. Keman, ud, tambur, gitar ve mandolin gibi sazları da iyi derecede öğrenmiştir. Âşık ve halk ozanı olan İhsan Ozanoğlu'nun sazda ve âşık tarzında üstâdı Âşık Kemâlî'nin²⁴ oğlu Âşık Hasan'dır. Kastamonu Mevlevihânesi Neyzenbaşı Ali Dede'den, Samsun Mevlevihânesi son Postnişini Neyzen Emin Dede'den, Karakadıoğlu Rifat Bey ve Kemal İlerici Bey'den mûsikî

²⁰ A. Y. Zengin, a.g.m.

²¹ O. Ozanoğlu, a.g.m.

²² O. Ozanoğlu, a.g.m.

²³ A. Y. Zengin, a.g.m.

²⁴ Asıl adı Mustafa olan Âşık Kemâlî'ye mahlasını, ustası olan Erzurumlu Emrah vermiştir. Erzurumlu Emrah'ın 1837 senesinde Kastamonu'ya geldiği, burada uzun yıllar kaldığı ve Kastamonu'da evlendiği belirtilmektedir. Bk. Ali Yakıcı, Türk Âşıklık Geleneği İçinde Kastamonu'nun Yeri ve Önemi, İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 Eylül 2003), Ankara, Kastamonu Valiliği Yayınları, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2005, sf: 177-180.

ilminin esaslarını tedris etmiştir²⁵.

Dârülhilâfe Medresesi'nde Mevzia-i Hasene ve ardından Altınışık dergilerini arkadaşlarıyla berâber çıkartmıştır. Millî Mücadele yıllarında, çok genç yaşta Açığsöz Gazetesi'ne girerek gazetecilik hayatına da atılmıştır. Daha sonra Doğrusöz, Yeni Kastamonu, Yenises, Birlik, Halkçı Yenises gazetelerinde ve çeşitli dergilerde çok değişik hususları ihtivâ eden fıkra, makûle, seri yazılar ve araştırma yazıları yazmıştır²⁶.

20. yüzyıl halk şâirlerinin Kastamonu'daki son temsilcisi olan İhsan Ozanoğlu'nun; Yorgansız Hakkı Çavuş²⁷, Firkatî, Haykurî, Âşık Yahyâ, Dursun Cevlânî, Müdâmî, Erzurumlu Emrah'ın -Kastamonu'ya gelen- torunu Âşık Nihânî gibi âşıklarla halk huzûrunda atışmaları vardır. Behçet Kemal Çağlar'ın, Kastamonu Halkevi'nde yönettiği Âşıklar toplantısında "Usta Âşık" ilân edilen Ozanoğlu, 1975 yılındaki 10. Konya Âşıklar Bayramı'ndaki seçici heyette yer almış ve "Âşıklar Babası" seçilmiştir. Ozanoğlu geleneğe bağlı kalarak Dîvan Edebiyatı tarzındaki şiirlerini bir araya getirerek "Dîvan"ı oluşturmuştur²⁸.

Ozanoğlu, aynı zamanda derlemeci, folklorcu ve araştırmacı kimliğiyle de bilinmektedir. Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken, Nidâ Tüfekçi ve Rızâ Yetişen gibi şahıslar İhsan Ozanoğlu'dan çeşitli türküler derlemişlerdir. Ankara Radyosu'nda 85, Ankara Devlet Konservatuvarı'nda 135 derlemesi vardır²⁹. Ayrıca HAGEM arşivinde de bant dökümleri mevcuttur³⁰. İhsan Ozanoğlu'ndan

²⁵ O. Ozanoğlu, a.g.m.

²⁶ O. Ozanoğlu, a.g.m. A. Erdoğan, a.g.m.

²⁷ Yorgansız Hakkı Çavuş (1895-1897 / 17 Şubat 1964) şu an birçok kişi için meçhul bir şahıstır. Asıl adı Hakkı Halil Bayraktaroğlu olan Hakkı Çavuş, Kastamonu'da doğmuş ve yetişmiş, sazda ve sözde usta bir âşıktır. Daha fazla bilgi için bk. Süleyman Şenel, Kastamonulu Âşık Yorgansız Hakkı Çavuş, İstanbul, Kastamonu Kalkınma Vakfı, 1997.

²⁸ A. Y. Zengin, a.g.m.

²⁹ O. Ozanoğlu, a.g.m.

³⁰ Süleyman Şenel, İhsan Ozanoğlu'ndan Yapılan Kastamonu ve Çevresi Müzik Derlemeleri, İhsan Ozanoğlu Sempozyumu Bildirileri (14 Şubat 2009), Ankara, Kastamonu Vâililiği Yayınları, 2009, sf. 97-134.

derlenen en meşhur türkü, herkesin bildiği “Çanakkale Türküsü”dür.

İhsan Ozanoğlu’nun neşredilen ya da neşredilmeyen eserleri, maalesef dağınık haldedir. Eserleri; âile efrâdında, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi’nde³¹, Kültür Bakanlığı Kütüphanesi Arşivi’nde, MEB Arşivi’nde, Müzeler Genel Müdürlüğü’nde, Ankara Etnografya Müzesi’nde, Türk Dil Kurumu’nda, Gazetecilik Enstitüsü’nde bulunmaktadır. Ayrıca Ankara Etnografya Müzesi’nde, içinden ve dışından 18 telli orijinal bir sazı da yer almaktadır³².

Üç kez evlenen, bir kızı ve dört oğlu olan Ozanoğlu 13 Şubat 1981 senesinde Kastamonu’da vefat etmiştir.

Ozanoğlu’nun, Kastamonu’nun yetiştirdiği şahsiyetleri, Kastamonu târihi, coğrafyası, iktisâdı, folkloru, kültürü, edebiyâtı, sanatı ve turizmi alanlarında vermiş olduğu eserleriyle; Kastamonu kültürüne, dolayısıyla Türk kültürüne büyük hizmetleri olmuştur. Tek başına, bir kültürü unutulmaktan kurtarmak, gelecek nesillere aktarmak için karınca gibi çalışmıştır. Üstelik bâzıları sâhasında ilk olan çalışmalarıyla Ozanoğlu, eserlerini bastırabilmek için çok uğraşmıştır³³.

Kısaca hayat hikâyesini verdiğimiz Ozanoğlu, yeniden keşfedilmeye ve eserleri üzerinde çalışılmaya lâyık bir kültür adamıdır. Ülkemizdeki birçok değer gibi, İhsan Ozanoğlu da unutulmaya yüz tutmuştur³⁴. Bu mâkûs tâlihi değiştirecek araştırmacılar elbet bir gün çıkacaktır.

³¹ Kastamonu Müzesi’ndeki eserleri ismi geçen kütüphaneye nakledilmiştir. Nakledilen eserler umûmiyetle el yazması ve daktilo edilmiş haldedir. Araştırmacıları ve meraklıları, bu eserleri görmeye dâvet ediyoruz.

³² Kanaatimizce şahısların elinde, sahhaf dükkânlarında veya çatı aralarında da eserlerinin olması muhtemeldir. Çünkü kendi hazırladığı katalogda, 20 kadar eserinin kayıp olduğunu belirtmektedir.

³³ Bu hususla alakalı bir hâtıra için bk. Prof Dr. Sâime İnal Savi, *Anılamda Ozanoğlu, İhsan Ozanoğlu Sempozyumu Bildirileri* (14 Şubat 2009), Ankara, Kastamonu Vâililiği Yayınları, 2009, sf:135-140.

³⁴ Yine de kadirşinaslık numûnesi olarak adı, Kastamonu’da öğretmenlik yaptığı bir okula verilmiş, adına sempozyum tertip edilmiştir. Ama bunlardan daha fazlasının yapılması, vurgulanması gereken bir gerçektir.

Âşık, ozan, yazar, araştırmacı, derlemeci, şâir, gazeteci, folklorcu vb. vasıflarıyla temâyüz etmiş Ozanoğlu'nun, kütüphâne ve arşivlerdeki eserleri himmet sâhibi araştırmacıları bekliyor. İhsan Ozanoğlu üzerine yapılacak her çalışma Türk Kültürü'ne hizmet mesâbesindedir³⁵. Bu noktadan hareketle temennîmiz, neşredilmiş/neşredilmemiş, gazete köşelerinde kalmış eserlerinin külliyat hâlinde neşredilip, araştırmacıların istifâdesine sunulmasıdır³⁶.

Nâcizâne olarak yazdığımız bu yazının sonuna, "Kastamonu Kültür ve Folkloru Biyografi" adı altında yazdığı, ama neşredilmeyen, daktilo hâlinde Kastamonu İl Halk Kütüphânesi'nde bulunan Ordinaryüs Profesör Doktor Ahmet Süheyl Ünver risâlesini dercediyoruz.

³⁵ İhsan Ozanoğlu üzerine yapılan çalışmalar için bk. Yrd. Doç. Dr. Cevdet Yâkupoğlu, "Âşık İhsan Ozanoğlu ve Eserleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar," İhsan Ozanoğlu Sempozyumu Bildirileri (14 Şubat 2009), Ankara, Kastamonu Valiliği Yay., 2009, sf: 217-232.

³⁶ Ozanoğlu'nun neşredilmiş/neşredilmemiş binden fazla eserinden sadece birkaçı: "Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar Serisi", Kastamonu Bilmeceleri", Âşık Edebiyatı", Türkçe Kur'an ve Namaz Dâvâsının Butlânı Hakkında İlmî Bir Araştırma", "Kastamonu Kültür ve Folkloru Serisi", "Ramazan Gelenekleri", "Hapishâne Türküleri", "Müfessir Alâaddin", "Atasözleri", "Folklorik Bakımdan Çocuk Şarkı ve Marşları", "Halk Edebiyatı: Mâniler", "Kastamonu Basın Târîhi", "Bugünkü Türkçe'miz", "Kur'an-ı Kerîm'in Nüzul Sebepleri". Buraya aldığımız, deryâ içindeki katre mesâbesindeki birkaç eserden bile, İhsan Ozanoğlu'nun çok yönlü ve velût bir kalem olduğunu anlayabiliyoruz.

Berin Menderes

Râsim Cinisli*

Türk toplumu Berin Menderes Hanımefendi'yi iyi tanımalıydı... Ne yazıktır ki yeterince tanıyamadı...

Gençlerimizin, özellikle genç kızlarımızın örnek alabilecekleri ideal "Türk hanımefendisi" karakteri varsa o da Berin Menderes Hanımefendidir. Kocasının başbakan olduğu iyi günlerde (ikbalde) mütevâzı evinin kadını... Gerektiğinde devlet törenlerinde eşinin yanında temsil gücü yüksek, yabancı dil bilen münevver Türk hanımefendisi... Kötü günde (idbarda) vakur, irâdeli, onca acıya rağmen dik durabilmeyi başarmış onur âbidesidir.

Eşinin idâmından sonra "Menderes Efsânesi" yıllar yılı Türk insa-nının gönlünde bütün mehâbetiyle yaşarken, basının merâkına ve kimilerinin beklentisine rağmen Berin Hanım, âilesiyle ilgili acıları kimseye belli etmemiş, sırrını gönlüne gömmüştür. Mâruz kaldığı maddî ve mânevî sıkıntılarını çoğu zaman çocuklarına bile hissettirmemiştir.

1970'li yıllarda Berin Hanımefendi'yi tanıma onuruna eriştim. Üç oğlu ile berâber siyâset arkadaşlığı yaptım. Sayın Aydın Menderes ile yıllar süren özel dostluğumuz oldu. Bu sebeple Berin Hanımefendi'nin evine teklifsizce gidip geldiğim ziyâretlerimde, "Evlâdım, Aydın seninle olunca içim rahat ediyor!" diyerek bana iltifat ederd. Bu yakınlığın derin sorumluluğu ve mutluluğu ile birlikte geçirdiğimiz her sâniyenin hakkını vermeye, değerini kazanmaya çalı-

* Erzurum eski milletvekili, 14. 04. 2009.

sırdım. Her vakit sıcak ve şefkatli bir ev sâhibesiydi. Onun bu vasıflarını bir ikram, bir lütuf gibi hissederdim. Fıtratından ciddiyet taşırdı. Annelik vakûrının bu kadar yakıştığı bir başka hanımefendi görmedim desem, mübâlağa etmiş olmam. Bunun için olanca gücümle göstermeye çalıştığım saygı ve hayranlığın yeterli olmadığını hissederdim.

Tanıdığım Berin Menderes'i, kendi gözüm ve idrâkimle algıladığım şekilde yazmaya, onu Türk gençlerine tanıtmaya çok niyet ettim. Samîmiyetle îtiraf edeyim ki, kalemim ve ifâde tarzım yetersiz kaldı. Her gördüğümde daha da büyüyen kişiliğini târif edemez oldum. Bir insanı övmek kolay ama onun gerçek değerlerini târif etmek zor. Berin Hanımefendi'nin olgunluğunu, ciddiyetini, vakûrını, analık duygusunu, âilesinin üzerine titreyerek kol kanat geren gücünü, eşi merhum Adnan Bey'i anarken yaşadığı duygularını anlatmak imkânsızdır. Hattâ diyebilirim ki usta kalemler bile Berin Hanım'ı kemâliyle anlatmak için çok zorlanırlar.

Ömrüm içinde hiçbir hanımın, beyinin ismini anarken bu denli bir huşû ve hasret ifâde ettiğini görmedim. Beşerî bir sevgi ve saygıyı aşan ilâhî bir transa geçercesine, kendini ve çevresini unutarak sanki başka bir âleme kanat açar, Adnan Bey'e koşardı.

Çocukluk yıllarına döner, Adnan Bey'i ilk gördüğü kolej yıllarını hatırlar... Evliliğe giden görüşme ve konuşmalarını yanakları al al olarak düşünür: "Siyâsete girmemeye söz vermişti ama... İşte kader..." derdi. Çakırbeyli Çiftliği kime yetmezdi ki!... Beydi... Huzurluydu... Merhametliydi. Toprağının büyük kısmını köylülere dağıtmıştı. Herkes ona hizmet ederdi, herkes onu dinlerdi.

Adnan Bey, Atatürk'ü kıramamıştı. Onun dâvetini reddedememişti. Ankara yolu öyle açılmıştı. Ankara'da politikaya gömülünce, keyifli günler Aydın'da kalmıştı... Yıllar, olaylar ardarda geçmiş, kader yol haritasını çizmişti... Şimdi o herkese hizmet ediyor, o herkesi dinliyordu. Berin Hanım bunları ezber okuyan çocuk gibi kendi kendine anlatırdı. Bizler için başlar kendisi için tekrar ederdi. Bâzen kelimelerin yarısını söyler diğer yarısını kendisine saklardı.

Oradaki sırrı, oradaki özeli gönlüne atar gibi... Bu üslûp bir süre sonra sükûna ererdi. Susar içindeki dünyâyâ dalarlardı... Bizlerin kendisini dikkatle izlediğimizi hissedince şen bir gülücükle hülyâsını bırakır, zarif nüktelerle başka hâtıralarına geçiş yapardı.

- “Adnancığım eve geç gelir, şafakla evden çıkardı, uykusu çok azdı. Bir gün kendisine dedim ki:

- Sayın Başbakan, herkesin derdini dinliyorsun. Benim tanıdığım bir hanım var, ona bir randevu verir misin?’ Düşündü, programına göre uygun olan bir günde sabah saat sekiz olur mu? dedi. Ben de olur dedim. O gün ve saat geldi. Adnancığım çıkmak üzere hazırды, saatine baktı. ‘Berin Hanım, senden randevu isteyen hanım gelmedi, ben çıkmalıyım’ dedi. Ben de ‘O hanım geldi, burada’ dedim. ‘Ne zaman geldi, kapı çalınmadı, o halde söyle buyursun’ deyince güldüm. ‘O hanım benim. Benim de sana söyleyeceklerim var: Bizim de sana ihtiyâcımız var. Bize de biraz zaman ayır’ deyiverdim. Adnancığım gülümsemedi ve dedi ki: ‘Berinciğim, Allah bana bu aziz millete hizmet etme imkânını verdi. Ne yaparsam bu 10 yıl içinde yapacağım.”

Sözün burasında o canlı, şen, kelimeleri seçe seçe konuşan Berin Hanımefendi yeniden Adnan Bey’in hülyâsına dalar gülücükler yanaklarında donardı.

Her ziyâretimde bu ortama ve bu hâle defalarca şahit oldum. Her defasında gönlümde ve beynimde “Bir insan bu kadar nasıl büyüyebiliyor? Nasıl bu kadar ulvîleşebiliyor..?” diye düşünürdüm.

Tekrar edeyim benim gözümle tanıdığım Berin Menderes’i anlatmak ve târif etmek kolay değil. Onu tanıtmak yerine tanıdığı olduğum bir iki hâtıramı anlatayım.

Büyük oğlu Yüksel Menderes’in vefâtında acıyı paylaşmak, tâziyede bulunmak için evlerinde bulunuyordum. Benim gibi Demokratik Parti milletvekili birkaç arkadaş daha vardı. Âilenin avukatı olup Yassıada’da merhum Adnan Menderes’i savunan, daha sonra Millî Eğitim bakanı olan Orhan Cemal Fersoy geldi. Baş sağlığı diledi. Teselli edici ifâdeler kullandı. Âileyi koruma ve kollama duyguları ile Berin Hanımefendi’ye dedi ki:

— Hanımefendi, bu âileye siyâset iyilik getirmiyor. Merhum Başbakan

siyâset uğruna hayâtını kaybetti. Yüksel Bey milletvekili oldu onun da hayâtı bu yolda söndü. Allah bağışlasın Mutlu Bey ile Aydın Bey'e izin vermeyin. Onları siyâsetten uzak tutun.

Bu temennî belki birçoğunun aklından geçiyordu. Hepimiz pürdikkat, yanan ana yüreğinin ne diyeceğini bekledik. Berin Hanım mendili ile göz yaşlarını sildi. Vakur bir ciddiyetle Orhan Cemal Fersoy'a bakarak:

— Orhan Cemal Beyefendi, siyâset nedir? Ne için yapılır? diye sordu. Araya giren sessiz bekleyişten sonra devam etti:

— Siyâset, devlete millete hizmet etmek için yapılmaz mı?

Orhan Cemal Bey cevap vermek zorunda kaldı:

— Evet efendim.

— Beyefendi, bir ana evlâdını ne için yetiştirir? Vatana millete hizmet etmesi için değil mi?

Orhan Cemal Bey sözün sonunu tahmin etti. Yüzü gerildi. Orada bulunan bizler sözün sonunu merak ederek kulak kesildik. Berin Hanım devam etti. Vakarlı edâsına biraz da celâl katmıştı.

— Beyefendi, ben anayım! Çocuklarımı vatana, millete hizmet etsinler diye yetiştirdim. Mutlu ve Aydın siyâset yapmayacak da kim yapacak? Eğer kaderlerinde varsa trafik kazâsı da olur!...

Ve sustu.

Hepimiz için zaman durmuştu. Titreyen yürekler bu Türk anasının asâleti karşısında donup kalmıştık.

Aynı gün, belki bir sonraki gündü. Yine tâziye evi dolup taşıyordu. Ev kalabalıktı. Hüzün çok büyüktü. Berin Hanım siyah başörtüsünün altına sakladığı göz yaşlarına gömülmüştü. Yanı başında rahmetli Dış İşleri Bakanı Fâtin Rüştü Zorlu'nun annesi Güzîde Zorlu Hanımefendi oturuyordu. Güzîde Hanım sözünü esirgemyen celâlli bir Osmanlı kadınıydı. Rivâyet edilir ki bir uçak yolculuğunda İsmet İnönü'nün yüzüne karşı "Oğlumun kütüli!" diye haykırıştı. Ne oldu, nasıl oldu ise Güzîde Hanım yine celâllendi, yüksek sesle Ordu aleyhine verdi verişti... Bunun üzerine Berin Menderes yüzünü örten baş örtüsünü açtı. Güzîde Zorlu Hanıme-

fendî'ye döndü, derin bir saygı ile;

– Abla haksızlık etmiyor musun? diye sordu.

Salondakiler donmuş kalmıştı. Herkes sustu, çıt yoktu. Berin Hanım devamla şöyle konuştu:

–Abla, ordumuz Peygamber Ocağıdır. Allah bu milleti –bizleri– ordu-suz etmesin. İçlerinden çıkan üç beş mâcerâcı yüzünden orduya tânedilir mi? Allah ordunun eksikliğini göstermesin. Allah ordumuza zeval verme-sin!

Uzun bir sessizlik içinde bu sözleri duyanlar kulaklarına inana-madı. Yanan ana yüreğinden taşan acılarına ve kocası Adnan Men-deres'in şehit edilmesine rağmen bu yücelik, bu metânet ve hiç ek-silmeyen, vatan – millet sevgisi ile gerçekten âbide bir şahsiyet olan büyük ruhlu Berin Menderes'i târih yazmaz ise bizim için millî bir eksiklik olur. Dilerim eli kalem tutan edebiyatçılar, senaristler, tâ-rihçiler, sosyal ilim erbâbı ve nâmuslu siyâsetçiler bu büyük ruhlu Türk anasını anlatırlar: Yaşarken ve öldükten sonra kocasına olan bağlılığını, irâdesini, evine, ocağına, çocuklarına gösterdiği ihtimâ-mı... Eşsiz bir ana ve tam bir münevver olan bu asil Türk kadınıni dünyâya tanıtırlar. O mükemmel insanın yanında bulunanlar, tanı-yanlar hayatta iken, kaynaklar kaybolmadan Berin Menderes Hanı-mefendî'yi yazmak ve tanıtmak için seferber olurlar. Bu hizmeti hakkı ile başaranlar kendileri için olduğu kadar toplumumuz, milletimiz için de büyük kazanç sağlamış olurlar.

Ulu Rabbim'den merhûme Berin Menderes Hanımefendî'yi ve çok sevdiği merhum Adnan Menderes Beyefendî'yi cennetinde buluşturmasını niyaz ederim. Ruhları şâd olsun!

Düşünce ve Gelenek

Prof. Dr. Ali Murad Daryal

Son iki asırdan beri okumuşlarımız “Geleneklerimizi” hor görmüşler, en azından dudak büküp küçümsenmişlerdir. Bunların batının tesiri ile olduğu şuradan bellidir ki, okumuşlarımız tahsil seviyelerine göre geleneklerimize karşı çıkar olmuşlardır. Ancak onların bu tutumu milletimize çok büyük zararlar vermiştir.

Bir defa onlar bilmeliydiler ki, bu dünyâda hiçbir maddî gelişme, hiçbir rûhî tekâmül ve hiçbir zihnî atılım gelenekleri olmadan var olamazdı.

Konumuz düşünce olması itibâriyle ısrarla şu söylenebilir ki, düşünce hayâtımız en fazla geleneğe ihtiyaç duyan zihnî faaliyetlerimizin başında gelir. Düşünce, bir cemiyette mevcut düşünce geleneğine göre ancak var olacak ve gelişecektir. Aksi takdirde bir arpa boyu yol alamayacak ve bir varlık gösteremeyecektir.

Dünyâda bunun misalleri çoktur. Meselâ bugün bir buçuk milyar nüfusu ile Hindistan 500 yıla yakın bir zamandan beri İngilizlerin sömürgesi olarak İngilizce konuştuğu halde ikinci sınıf bir şâir – İngiliz kültürüne hizmet ettiği için “sör” ünvanı verilen- R. Tagore’-dan başka ikinci bir kişi ve bilhassa hiçbir düşünür ve filozof yetiştirememiştir. Afrika’daki ülkeler, buna mümâsil olarak uzak doğu ülkeleri ve yine dünyânın dört bir yanındaki milletler ve topluluklar hep böyledirler. O dilleri mükemmel bir şekilde kullandıkları halde o dillerden istifâde ile bir düşünür, bir filozof, bir fikir adamı yetiştirememişlerdir. Çünkü kendilerine yabancı bir kültür içinde olmuş fikirlerin bu sömürge insanların düşüncelerinde gelenek

teşkil etmeleri, mümkün değildi.

Bizler, yabancı kültürler ve değişik ülkeler hakkında verdiğimiz misallere ilâveten kendi millet hayâtımızda geçirdiğimiz safhalar hakkında yapacağımız tespit ve yorumlar bizzat yaşanmış olması itibâriyle meselenin daha iyi açıklık kazanmasına medar olacaktır.

Osmanlılar ve daha sonra Türkiye son iki asırdır batıya yöneldikten sonra batı düşüncesi ile çok yakın ilişkiler kurmuştur. O günlerden itibâren eski yazı, yeni yazı pek çok eser tercüme edilmiştir. Fakat ne kadar ibret vericidir ki o günlerden bugünlere kadar iki asırdan beri içimizden bir düşünür, bir filozof yetişmemiştir. Bunun sebebi neydi? Batının insanları daha mı akıllıydılar. Yoksa bizim insanlarımız felsefî düşünceye daha mı az yatkındılar. Hayır bunlardan hiçbirisi değil. Bütün mesele bizlerin kendi değerlerimize göre kendi düşünce geleneğimizi kuramamış olmamızdır.

Grekler kendi felsefelerini kendi mitolojilerinden geliştirmişlerdir de bizler niçin âbidelerimizdeki yazıtların –Orhun Âbidelerinden... ve benzerlerinden- destanlardan, efsânelerimizden ahlâk kahramanları velîlerimizin –Yûnus Emre... gibi- yaşayış tarzlarından ve söylediklerinden –şiiirlerinden- atasözlerinden, harplerde asker ve kumandanlarımızın yaptıklarından ve şehit olurlarken vasiyetlerinden –Selçuklu kumandanlarından Kara Tekin... gibi- târihten gelen tecrübelerimizden, oyunlarımız ve sporlarımızın kûdelerinden ve benzeri hususlardan kendi felsefelerimiz ve düşüncelerimiz için gelenek bulamayalım.

Güreşlerimizde sâdece birinciye ödül verilmesi, ikinciye ve üçüncüye ödül verilmemesi felsefede J. G. Fichte ve F. Nietzsche'nin kurup geliştirdikleri "üstün insan nazariyesinden" kaç yüzyıl öncesinde daha mükemmel bir felsefenin kurulması bakımından bizlere gerekli düşünce kalıplarını sunmuş bulunuyordu.

İslâm filozofları çok büyük insanlardı. Fakat önemli bir hatâ yapmışlardır. Nitekim mitoloji yâni çok tanrılı din üzerine kurulmuş ve gelişmiş düşünce kalıplarını tek tanrılı dinin değerlerine göre oluşmuş düşünce kalıplarıyla bağdaştırmak istemişlerdir.

Büyük uyumsuzluklar bu noktada ortaya çıkmıştır.

Genel olarak batıda değil her bir millete âit olarak dahi bir filozofun felsefesi diğer bir filozofun felsefesiyle uzlaştırılmaya çalışılmamıştır.

Hâsılı bu felsefe türleri okunup öğrenilebilir ve istifâde edilebilir. Fakat İslâm düşüncesi ile böylesine uzlaştırılmaya çalışılmazdı. Hal böyle olunca artık mesele fikrî çatışmalar olmaktan çıkmış inançlar çatışması hâlini almış oluyordu.

Velhâsıl putperest düşünce izleri taşıyan bu felsefe tarzı müslümanları tedirgin etmiş ve felsefî düşüncenin gelişmesi bakımından gerekli bir zemînin oluşmasına müsâade etmemiştir.

Sabır Sarmaşıkları (Rubâîler)

Bekir Sıtkı Erdoğan

Görüş Odakları

Gül rûha güler, avuca diken var çalı var,
Hem iğnesi vardır arının, hem balı var...
Surlarla çevirmiş ama Hak sırlarını,
Saklar mı gören gözlere, kaç mazgalı var!...

Açık Pencere

Sun bâdeni gönlüm, bana tâ can veresi;
Zâhir ne taraf bilmeyeyim, âhir neresi!
Hasmın eli ikbâle kepenk olsa n'ola?
Dostun yüzü var Hakk'ın açık penceresi...

İki Dünya Arasında

Dağ dağ dolaşan, doruk doruk nâma varır,
Bağ bağ dolaşan, kadeh kadeh kâma varır...
Her yolcu geçer aynı tünelden bir gün;
Rüyâ gerçek hepsi bir encâma varır!..

Bir Hamamın Hikâyesi

Yük Mîmar Özcan Ergiydiren

954 yılı eylülünde, üniversiteye girmek için İstanbul'a gelmişim. Birkaç gün sonra, Bâyezid'de dolaşırken bir ağaç gördüm ve hayretler içinde kaldım; cadde üstünde, Zeynep Hanım Konağı'nın yerine yapılan Fen Fakültesi'nin yanındaki büyük, heybetli, harap, eski bir yapının kurşunsuz iki kubbesinden birinin tepesindeydi ve boyu üç metre kadardı. Sordum "bu binâ nedir?" "Patrona Hamamı" dediler. "Vay! dedim kendi kendime, demek o sergerdenin, Patrona Halil'in böyle büyük bir hamamı varmış!"

Bir zaman sonra öğrendim ki hamamın adı "Patrona" değil "Bâyezid Hamamı" imiş. 1730'da baldırı çıplaklarla isyan çıkaran, Dâmat İbrâhim Paşa'yı öldürtüp III. Sultan Ahmed'i tahttan indiren ve nihâyet ayakdaşlarıyla berâber idam edilen bu adam, bir rivâyete göre bu hamamda tellâklık ediyormuş, bir başka rivâyet ise onun bir gemici olduğunu söylüyor.

Ve yine öğrendim ki bu hamam mîmarî târihimizde klasik çifte hamamların gelişmiş ilk örneğidir; Bâyezid Külliyesi'nin bir parçası, çok değerli bir temizlik âbidesidir. Büyüklüğünden dolayı, asırlar boyu "hamam-ı kebîr" diye anılmış; malakârî süslemeleri, her biri birbirinden güzel kurnaları -erkekler bölümünde elli üç adet- ve ortada, her nasılsa yok edilmiş, muhteşem bir havuzu varmış.

Ammâ neden böylesine ihmal edilmiş, terkedilmişti; neden şehrin en işlek caddesinin üstündeki bu yapının böyle harap olmasına göz yumulmuştu?

1956'da devrin Başbakanı Menderes İstanbul'un îmarına girişti;

Avrupa'nın bâzı şehirlerini ve Paris'i görmüş, İstanbul'u Paris gibi yapmak istiyormuş. Ama o devirde Türkiye'de 'şehirci-îmar plancısı' olmadığından, iz'an sâhibi mîmarların ve akli erenlerin ikazları da dikkate alınmadığından, iş karayolcu mühendislere kalmış. O zaman, bir şehri îmar etmeyi sâdece geniş yollar açmak zanneden; şehrin dokusunu, topoğrafyasını dikkate almayan, 'târihî yapılara asla dokunulmaz' prensibinden habersiz ve 'eski kötüdür' inancı bâtil bir îman gibi zihninde yer etmiş, hattâ rûhuna işlemiş olan "kör kazma"³⁷ büyük bir şevkle işe başladı. Güzel Sanatlar Akademi-si'nde okuduğum yıllardı; mektebin bahçesindeki eski yapıların ve Arap Ahmed Paşa'nın kubbeli açık türbesinin yıkılıp etrâfındaki mezarların yok olmasını; az ilerdeki Sinan yapısı hamamın, bir hayli zor olsa da, hâk ile yeksan edilmesini gördüm. Daha öncekiler gibi bu 'îmar' da "târihî eserler katliâmı"na yol açtı; âdeta bir giyotine dö-nüşerek önüne geleni yıktı, parçaladı, yok etti.

Çok sevdiğim, âdeta benimsediğim, ne zaman görsem beni alıp hayal âlemine götüren küçük bir yapı vardı; Dolmabahçe Câmiî'nin tam karşısında, üzerinde Aşere-i Mübeşşere'nin³⁸ isimleri yazılı o güzel sebîlin hemen yanında, iki katlı ahşap bir köşk. Eskilerin 'kuş kafesi gibi' dedikleri güzel, sevimli, zarif, hattâ neş'eliydi; ama içinde kimseler yoktu. Kim bilir kaç zamandan beri akıp giden Boğaz'ı ve Üsküdar'ı seyrediyordu. Şâir Nedim,

Ey âlem-i misâlin seyyâh-ı hûşyârı
Hiç kasr şeklinde gördün mü nevbahârı

mısrâlarını sanki onun için söylemişti. Basit bir malzemeye şâheserler yaratan ecdâdımızın ince zevkinin şâhidi, bir güzellik örneği idi. 'Nedir?' diye sorunca, 'Kaptan Paşa Köşkü' demişlerdi. O da göz

³⁷ Kör kazma: Yahyâ Kemal, şuursuzca yapılan îmar işleri için bu tâbiri kullanmış

³⁸ Aşere-i Mübeşşere: Hayatta iken Hz. Peygamber tarafından Cennet ile müjdelenen sahâbeler: Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Sa'd b. Ebi Vakkas, Said b. Zeyd, Talha b. Ubeydullah, Zubeyr b. el Avvâm, Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Abdurrahman b. Avf.

açıp kapayınca kadar yok olup gitti ve, ne gariptir, yüreğimde, kaybolan büyük eserler kadar, hattâ daha ziyâde acı ve hüznü bıraktı.

İmar kıyımından en çok zarar gören semt Bâyezid ve civârı oldu; tâ Bizans'dan kalma Bâyezid meydanı da nasîbini alarak türlü şekillere sokuldu; yapıldı, yıkıldı, sonunda meydan olmaktan çıktı ve bugünkü hâle geldi. İnce, zarif çehreli bir güzeli andıran Simkeşhâne'nin kolu bacağı kesildi, yanındaki hanların karınları değişti. İstanbul'un Fahrî Belediye Başkanı olan Menderes "Bâyezid'den bakınca Aksaray'ı görmeliyim" dediğinden yolun seviyesi indirildi, kaldırıldı; Râgıb Paşa Kütüphânesi beline kadar gömüldü, Bizans'ın kaba ve hantal zafer takının kalıntıları Simkeşhâne'nin önüne yığıldı. Ve Bâyezid Hamamı'nın temelleri ortaya çıktı, kapısı yoldan üç metre yukarıda kaldı. Üstelik gerçek adını da kaybetmiş, o uğursuz "Patrona" ismiyle lekelenmişti. Onun da yıktırılacağı söyleniyordu; "şunu yıkıp da kurtulamadık" diyen sadist iştiâ hâlâ doymamıştı.

Ammâ o, bir şans eseri kurtulmuş; o zamanki bakanlardan Âtîf Benderlioğlu'ndan³⁹ dinlemiştim; Menderes bâzı bakanlarla sık sık İstanbul'a gelip Park Otel'e inmekte ve gece yarısı el ayak çekilince açılan caddeleri, yıkılan yapıları görmek için çıkıp dolaşmaktadır. Ara sıra, aynı otelde ikûmet eden Yahyâ Kemal ile de kısaca görüşüp hatırlarını sormaktadır. Rahmetli Nihad Sâmi Banarlı şöyle nakletmişti: Bu görüşmelerden birinde Bâyezid Hamamı'nın ismi geçince, ecdad yâdigârı nice eserlerin cehâlete kurban edilişinden derin üzüntü duyan üstad, dayanamayıp "Onu da mı yıkacaksınız?" demiş. Bu sitemkâr sual, aslında çok iyi niyetli, hamiyetli bir adam olan rahmetli Menderes'i uyarmış olmalı ki hamamın yıkımından vazgeçmiş.

Birkaç yıl sonra hamamın kubbesindeki ağaç kesildi; ammâ tekrar yeşerip boy attı, büyüdü, kocaman oldu. Yine kesildi, yine büyüdü ve bu defalarca tekrar etti. Yolun trafiği arttı ve hamam, kubbelerden temeline kadar boydan boya çatladı. Öyle ki otuz

³⁹ Âtîf Benderlioğlu (1910-19929): Avukat, Ankara Belediye Başkanı, Demokrat Parti Millet Vekili ve Millî Eğitim Bakanı. Yassıada'da 10 yıl hapse mahkûm oldu. 1964'de aftan faydalandı. 1975-1980 yılları arasında Ankara senatörlüğü yaptı.

santim genişliğinde bir yarık meydana geldi. Şehrin merkezinde, üniversitenin yanında, her gün önünden on binlerce insanın geçtiği bu değerli yapı yıllarca bu ihmâlde dayandı, yıkılmadı, ayakta kaldı. Neden bir himmet eli uzanmamıştı?

Mütefekkir yazar Sâmiha Ayverdi şöyle diyordu: "Bir turist güzergâhı olan Bâyezid'in bağrındaki bu hamam, neden bir temizlik müzesi olarak gelip giden seyyahlara gösterilmesin? Bir zamanlar saraylarında, evlerinde, konaklarında tuvaleti dahi olmayan batılılara, aynı târihlerde temizliği bir îman borcu bilen Türklerin bu taştan medeniyet âbidesini göstermemiz bizim için şerefli bir borç değil midir?"⁴⁰

İlk defa gördüğümde tam dört yüz elli yaşında olan hamam ne kadar sağlam yapılmış ki, yıpranmış ama vakur çehresiyle, ayağına pranga vurulmuş bir kürek mahkûmu gibi elli beş yıl daha direndi ve nihâyet restore edilip gerçek ismine ve şahsiyetine tekrar kavuştu.

Şimdi kime verilecek, ne işte kullanılacak, bilmiyorum. Ayverdi'nin dediği gibi, hiç benzeri bulunmayan bir "Temizlik Müzesi" yapılsa olmaz mı?

⁴⁰ -Sâmiha Ayverdi-Bağ Bozumu- 3. baskı-s. 188.

Bir İstanbul Efendisinin Doğumu ve Ölümü

Ahmed Güner Sayar

2 008 Haziran-Temmuz aralığında peşpeşe gelen ölümler bu memleketin yetiştirdiği varlığı kıymete binmiş evlâtlarını bizden

koparıp aldı. Birbiri ardınca sıralanan bu isimler ölümleriyle yaşadığımız çöl kuraklığında meğerse ne büyük birer rahmed adacıkları olduklarını bize gösterdiler. Bu güzel insanları toplumsal hâfızamıza taşıyamadığımız nisbette onları toprağın insâfına terketmenin korkusunu yaşıyorum. Necla Pekolcay ve Ahmed Yüksel Özemre'yi meçhul-mâlûm bir dost Ahmed Aydın Ünver'in beklenmedik ölümü tâkip etti. Şükrümüzün azlığından olacak, onların ölümlerinin geride bıraktığı boşluğu sohbet iklimimizin düşen sıcaklığı ile ölçebiliyoruz.

Necla Pekolcay Hanım'ı bundan senelerce önce üniversite giriş sınavında görevli olduğum lisede gördüm. O telaşlı koşuşturma ortamı sohbeta kapı açacak bir fırsatı vermedi; ama bugün onu dünya gözüyle bir kez olsun görebilmiş olmanın hazzını yaşıyorum. Oysa bu nâzik İstanbul Hanımefendisi'ni özenle yayıma hazırladığı Eşrefoğlu Abdullah Rûmî ile ismen tanımıştım. Sonra, 2005 senesinde çıkan hayat hikâyesini okurken sanki annem yazmış da ben okuyorum hissine kapıldım. Kendi âilesini anlatırken benim yetiştığım âile büyüklerini anlatıyordu. Bu mütevâzı, bilinmekten âzâde, fakat içinde itminâna erdiğine inandığım Necla Pekolcay'a Allah'tan rahmed dilerim. Ahmed Yüksel Özemre'ye gelince: Onunla ilgili güçlü ve kayda değer hâtıra yumağını çözerek bu has Üsküdar evlâdı için bir portreyi kendi çerçevesi içerisinde tespit edecek bir kalem tecrübesine girişmek bu Üsküdar yârânının ödemesi gereken bir vefâ borcu olacaktır.

Vefâtıyla toprağın insâfına terkettiğimiz Ahmed Aydın Ünver bizim isimsiz gizli değerlerimizden biridir. Bu memleketin kültürüne, irfânına etkilerini bir kaç yüzyıl ilerilere taşıyacak olan bir büyük babanın A. Süyhel Ünver'in oğlu idi. Onu babasının yanında ve âilesi içinde tanıdım. Süheyl Ünver'in biyografisini kaleme alırken nice setredilmiş bilgiler gün ışığına çıktı; babası ile ilgili yaşadığı olayları dile getirirken kendisine atıfta bulunmamamı benden ricâ etti. Hâtırasının şaşılacak derinliğini babasının oluşmasına katkıda bulunduğu Türk kültürüne hizmet eden hasbî insanlardan müteşekkil çevre belirlemişti. Kültüre teşne bu insanlar bir vesîle ile Süheyl Ünver'e gelirler, Süheyl Bey de onları ziyârete gider fikir alışverişinde bulunurlardı. Aydın Bey, zevk-i selim sâhibi bu insanları babasının yanında bir sohbet iklimi içinde tanıdı. Süheyl Bey onlardan bâzılarıyla kalb-i selimde birleşmişti. Bu zevat ile yaptığı sohbet daha farklı idi: Bilhassa bu damarda yol almış iki insanı sah haf Raif [Yelkenci] Efendi ile ressam-neyzen Kütahyalı Ahmed Yakuboğlu'nu gönül gözüyle sevdi:

Süheyl Ünver'i tanıyanlar bilir; fakat onun âilesini -Ünverler'i- kendi elinden çıkmış bir çiçek gibi nasıl tezyin edildiğini pek az kimse bilir. Mükemmel ve gıpta edilecek bir âile; saygı ve sevginin terâzilendiği muhteşem bir birliktelik; düzgün ve güzel insanlar Müzehher-Süheyl Ünver çiftinin eseri idi. Aydın Ünver bu vasat içerisinde bu âleme gözlerini açacaktır.

Müzehher Hanım'ın ilk hâmileliği 1935 yılının sonlarına rastladı. "Çok gariptir, âilenin bütün üyeleri sanki ağız birliği etmişçesine doğacak bebeği daha o günlerden 'Ahmi [Ahmed] geliyor!' diye çağırmaya başladılar. Doğum 9. 7. 1936 günü gerçekleşti ve Müzehher - Süheyl Ünver çifti bir erkek evlâda sâhip oldular"⁴¹ Süheyl Ünver bu doğumdan hocası Abdülaziz Mecdi [Tolun] Efendi'yi hemen haberdar etti. Doğumun ertesi günü Mecdi Efendi'den Süheyl Ünver'e bir pusula - mektup geldi. Mektupta Mecdi Efendi doğan yavrunun

⁴¹ A.G.Sayar, ASüheyl Ünver, İstanbul, 2004, s. 279.

ilk ismi olarak ‘Ahmed’i, ikinci isim olarak da seçimini âileye bıraktığı 8-10 kadar ismi teklif ediyor ve mektubunu bir tebrikle noktalyordu:

“Ahmed’in hayât-ı umûmiyesi saâdetten ibâret olsun.
Abdülaziz Mecdi”⁴²

Süheyl Ünver’in kayınvâldesi Şâdiye Hanım’la kayınpederi Mehmed Emin [Benlioğlu] Bey doğan yavruya Mecdi Efendi’nin tertip ettiği isimlerden ‘Aydın’ı seçtiler. Abdülaziz Mecdi Efendi târih düşürdüğü bu şiirle Ahmed Aydın’ın doğumunu kutladı:

“Ahmed Aydın’ın Pederi Doktor Ahmed Süheyl Lisânından
Tevellüdüne Târihdür:

Rabbimin eltâfına hamd ü senâlar eylerim
Meşrık-ı âmâlimi parlattı mâh-ı Ünverim
Nûr-u kalbim doğdu mahsûl-i hayâtım Ahmedim
Nûra garik oldu âhanımda benim her bir yerim.
Ömrünü, ikbâlini, irfânını müzded edüb
Feyzini nûr-i kemâl etsin Hudâ-yı Ekberim
Esmesin bâd-ı hazan asla bahâr-ı ömrüne
Gülşenimden solmasın asla bu vürd-i ahmerim
Îtilâ bulsun hayâtıyla hayât-ı ilm-ü fen
Îtilâ bulsun bunun nâmıyla nâm-ı kemterim
Söyledi Mecdi sürûrumla ona târih-i tam
Kâmurânım, pek sevindim doğdu Ahmed Ünverim”⁴³

Mecdi Efendi, Ahmed Aydın’ın doğumundan duyduğu hazz-ı manevîyi önce ona verdiği ‘Ahmed’ ismiyle yaşamıştı. Şu kadar ki, Ahmed ismi ile hem Fâtih Türbedârı Ahmed Âmiş Efendi’nin ismi doğan yavruya veriliyor, hem de Ahmed Süheyl Bey’in ismi ile baba-oğul arasındaki devamlılık sağlanıyordu. Ayrıca Mecdi Efendi

⁴² A.S.Ünver, Dosya, (Gülün Mesara arşivi).

⁴³ Bu şiir Mecdi Efendi’nin elyazısı ile Aydın Ünver’dedir ve O. N. Ergin’in derlediği Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun Dîvânı’nda (İstanbul, 1945) yer almamıştır.

hislerini yazdığı şiire taşımıştır. Şu kadar ki;

Îtilâ bulsun hayâtı ile hayât-ı ilm ü fen

mısrâında bir kerâmet göstererek doğan bebeğin fen kafalı olacağını tebşir ediyordu. Gerçekten de Aydın Bey yaptığı mühendislik tahsili ile 'ilm ü fen' yolunda iştigal etmiş, mesleği itibariyle dedesi Mustafa Enver Bey'in izini âile içerisinde sürdürmüştür.

İhtimal ki Süheyl Ünver de Mecdi Efendi'nin oğlu Aydın için yazdığı şiirde işaretlediği himmetten yola çıkarak babası Mustafa Enver Bey ile oğlu arasında yakınlık kurmaya çalıştı. Süheyl Bey'in babasının Muhiddin-i Arabî'den tercüme edip bastırdığı 14 sahifelik bir risale olan Hidâyet'ül Abdal'ın iç sahîfesine şunları yazmıştı:

"... Onun [Mustafa Enver Bey'in] çalışma tarafına âşık oldum... İnşallah bu nûr benim yavrum ve gözbebeğim Ahmed Aydın Ünver'de lemean edecektir"⁴⁴.

Ahmed Aydın'ın doğumuna bir târih de Mevlevî canlarından Ahmed Remzi [Akyürek] Dede tarafından düşürülmüştür:

"Doktor Süheyl Bey'in oğlu Ahmed Aydın Ünver'in Velâdeti Târihi:

Îlâhî muhterem Doktor Süheyl'i
Felekte mazhar-ı her îtilâ et

Kariru'l ayn kıldın bir püserle
O tıfl-ı pâke kardâşlar atâ et

Bu nev-zâdı idtüb ferhunde-tâlî'
Muammer eyle pîr-i bâ-safâ et

Himâye eyleyip sû-i karînden
Enis-i ehl-i dil, ehl-i Hüdâ et

Peder mâder de görşünler kemâlin
Ulûm-i ârifâne âşinâ et

Duyunca doğduğun bu mehlikanın
Dedim târihe Remzi îtinâ et

⁴⁴ Bu kitapçık Gülbün Mesara arşivindedir.

Güzel ism ü müsemma dîde rûşen
 O ma'suma bu hâli rûşenâ et
 Güher târih ile dünyâya ün ver
 Cihânı Ahmed Aydın pür-ziyâ et
 1355/1936⁴⁵.

Süheyl Ünver, Ahmed Remzi Efendi'nin bu şiiri üzerine oğluna şu notu düşüyor:

"... Ahmed Remzi Efendi'nin senin tevellüdün için söylediği kıymetli târih... İnşallah büyüdüğünde bunun mânâsını sana söylerim veyâhut sen öğrenirsin. 11 Kânunusânî 1937"⁴⁶.

Süheyl Ünver'in ilkokul arkadaşı Abdülbâki Gölpınarlı da Ahmed Aydın'ın doğumuna bir târih düşürmüştür. Bu şirin târih beyiti şöyle:

Gelip bir... târih-i tamının söyledi Bâki
 Karirü'l-ayn onun ün-verdi Ahmed dâr-ı dünyâya⁴⁷.

Abdülaziz Mecdi Efendi, Ahmed Aydın için yazdığı şiirde "kâmuranım, pek sevindim" derken, Ahmed Remzi Dede de düşüreceği târih için kendisini "îtinâ et" diyerek uyarmaktadır. Görülen odur ki bu doğum Ünver âilesi ile Süheyl Ünver dostlarını sevince boğmuştur.

Aydın Ünver'in yaşadığı hayâtı renkli kılan babasının dost ikliminden taşan sıcaklığın onun ruh dünyâsını zenginleştirmesidir. Bu zenginlikte ayrıca onun mesleğinde gösterdiği çalışkanlık ve başarı ile yürüttüğü örnek âile reisliğinin payını belirtmemiz gerekiyor.

Başarılı bir öğrenim hayâtı oldu. St. Joseph ve Galatasaray lise-lerinde okudu. Yüksek tahsilini Amerika'da Connecticut'ta tekstil mühendisi olarak tamamladı. Yurda dönüşüyle birlikte çalışma ha-

⁴⁵ H. Mazioğlu (haz.), Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri, (Ankara, 1987). Aynı şiir için bk., S. N. Ergun, Türk Şairleri, 1/21, (I. X. 1936), sf. 329.

⁴⁶ A. S. Ünver, Defter No. 911, (Süleymaniye Kütüphânesi).

⁴⁷ A. S. Ünver, Tasnif edilmemiş notlar içinde (Gülün Mesara arşivi).

yâtına geçti. Evlendi ve iki evlat sâhibi oldu. Babası Süheyl Ünver'in vefâtıyla âile bayrağını eline aldı. Bu bir baba vasiyeti idi: 1986'dan vefâtına değin artık o Ünverlerin ortadireğidir.

Yukarıda ifâde etmeye çalıştığım gibi babasının kültür çevresi ve âile ortamının ikrâmı gerçekten büyük oldu. Babasının sağlığında onun çevresine dâhil olanlarla zaman zaman bir araya geldi. Onların sohbetlerini cankulağıyla dinledi ve müstefid oldu. Aydın Bey'den dinlemişim:

"... Birgün babam beni kitapçı Raif Efendi'nin dükkânına götürdü. Raif Efendi raftan bir kitap indirdi; öptü, başına koydu ve babama uzattı. 'Süheylciğim! Ziyâret buyurunuz' dedi. Bu yazma bir Kur'an-ı Kerîm idi: Babam da öptü, başına koydu. Sonra ilk sahîfeden itibâren tetkik etti. Tezhibine, yazısına baktı, ketebeyi okudu. En son kitabın cildi ile ilgilendi. Bir küçük kâğıda notlar aldı. Sonra Kur'an-ı öptü, başına koydu. Raif Efendi'ye uzattı. O da öptü, başına koydu ve kitabı raftaki yerine yerleştirdi. Hayretler içinde idim. Onların sergiledikleri bu rituel beni büyülemişti".

Saymakla bitmeyen Süheyl Ünver dostlarından biri de Hâtemi Seni Sarp'tır. Yine Aydın Bey'den dinlemişim:

"... St. Joseph'de okurken Fransız hocalar biz öğrencileri çok sıkarlardı. Fransızca ders yükümüz altında ezildiğimizden Türkçe derslere çalışamaz, bile bile ıskalardık. Birgün Hâtemi Seni Sarp beni derse kaldırdı. Bir soru, derken ikincisi ve üçüncüsü. Benden hiç cevap yok. 'Seninle tanışalım' dedi ve ismimi, numaramı sordu. Not defterinde benim sahîfemi ararken 'Sizin soy isminiz Ünver. Bir Süheyl Ünver var. Bu zatla bir yakınlığınız var mı?' dedi. Ben de babam olduğunu söyleyince Hâtemi Seni Sarp elindeki not defterini bıraktı, sandalyeye çöktü ve başını iki eli arasına alarak 'Sen! Süheyl Bey'in oğlu' dedi ve bu hâlini birkaç dakika sonra bozup yeniden 'Sen!

Süheyl Bey'in oğlu' dedi. Belki bu hal on dakika devam etti. Hoca bir türlü şaşkınlığını üzerinden atamıyordu".

Aydın Ünver fâni hayâtını kalp safâsı içerisinde geçirdi. Bir sohbetimizde âdeta bir sır tevdî eder gibi içinin ne kadar huzur dolu olduğunu şükran duygularıyla dile getirmişti. Doğrusu kendisine bir şey söylemedim; ama Mecdi Efendi'nin tebşirini hatırladım.

Son yıllarda içe dönük ve münzevî idi. Suskunluğu ihtiyar edişini herhalde burada aramak gerekiyor. Hayat onun sırtında bir yük değildi. Tek yükü âilesini huzur ve güven içerisinde yarınlar taşımaktı. Onun hayat yolunda en ciddî eseri âilesi olmuştur. Ölümü bile kimseye yük olmadan gerçekleşti. Öldü ama Kalamış'ta bir evin ortadireği çöktü.

Aydın Ünver Türk toplumunun mukâvemet kalelerinden biri olan âileye cansuyu veren bizim isimsiz kahramanlarımızdan biridir. Emr-i İlâhîye baş kesti; 13 Temmuz 2008 günü defter-i âmâlini dürdü ve Hakk'ın rahmetine kavuştu. Âilesi bir 'baba', 'eş', 'kardeş'; sevenleri ise bir Süheyl Ünver evlâdı dostlarını kaybettiler.

Edirnekapı, Sakızağacı'nda âile sofasında babasının yanına tevdi edilen Aydın Ünver âilesinin ve dostlarının gönüllerinde yaşayacaktır. Ünverler'e sabr-ı cemil, bu sevgili dostu da gufrânıyla kuşatmasını Allah'tan niyaz ediyorum.

Ergun Göze ile Peyâmi Safâ Hakkında Mülâkat

Mehmet Nuri Yardım

Peyâmi Safâ Cumhûriyet devri Türk edebiyâtının en iyi romancılarından biri olarak kabul ediliyor. Bunu bugün neredeyse bütün edebiyat otoriteleri kabul etmektedir. 1899'da doğduğu İstanbul'da 15 Haziran 1961 târihinde vefat eden Peyâmi Safâ, tam yarım asır önce sonsuzluk âlemine göç etti. Romancımız iki yaşında iken, babası şâir İsmâil Safâ'yı kaybetti. Yoksulluk ve hastalıklar yüzünden doğru dürüst eğitim alamadı, kendi kendisini yetiştirdi. 19 yaşındayken basın hayatına atıldı. Yirminci Asır adında bir akşam gazetesi çıkardı. Burada "Asrın Hikâyeleri" başlığı altında inzâsız hikâyeler yazdı. Psikolojik romanları ve fıkralarıyla tanındı. Server Bedî müstear adıyla yazdığı mâcerâ romanlarının dışında Türk edebiyâtında en çok okunan ve sevilen romanlara imzâ attı. Pek çok eseri bulunan Peyâmi Safâ'nın başlıca romanları: Dokuzuncu Hâriciye Koşuşu, Fâtih Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı, Matmazel Noralya'nın Koltuğu, Yalnızız ve Biz İnsanlar'dır.

Peyâmi Safâ'nın son yıllardaki en yakın dostu olarak bilinen gazeteci yazar Ergun Göze ise, 1931 Sivas doğumlu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1957'de bitirdi. Birkaç arkadaşıyla birlikte Bâbîâlî Yayınevi'ni 1960 yılında kurarak bir süre yayıncılık, ardından avukatlık yaptı. Mümtaz Turhan'ın çıkardığı Ölçü dergisinde Ahmet Kenan imzâsıyla yazılar yazdı. Bâbîâlî'de Sabah (1965) gazetesinde başladığı fıkra yazarlığını 1969'dan itibaren Tercüman ve Türkiye gazetelerinde devam ettirdi. Başlıca eserleri arasında Meşhurların Son Sözleri, Anadolu Sahâbeleri, Peyâmi Safâ Nâzım Hikmet Kavgası, Peyâmi Safâ'dan Seçmeler, Gözümler ve Gönüllerle Tanındıklarım bulunuyor. 12 Ekim 2009 târihinde İstanbul'da vefat etti.

Tercüman gazetesindeki köşe yazılarıyla memleket sathında büyük bir şöhrete kavuşan, yazdığı binlerce yazı ile ülkemizin temel meseleleri hakkında fikirler serdeden ve “son dönemin en iyi fıkra muharrirleri”nden sayılan Ergun Göze ile 22 Haziran 1985 târihinde Peyâmi Safâ hakkında yaptığım mülâkatı siz aziz okuyuculara sunuyorum. Bilindiği gibi Peyâmi Safâ’nın vefâtının 50. yılını idrak ediyoruz. Peyâmi Safâ’ya tam “hayrî’l-halef” olduğunu ispat eden ve bugün Merkezefendi’de ebedî istirahatgâhında bulunan merhum Ergun Göze, romancımızla nasıl tanıştığını ve dostluğunun nasıl başladığını anlatmıştı.

Mehmet Nuri Yardım: Türk edebiyâtının seçkin ismi, değerli romancısı Peyâmi Safâ ile tanışmanız nasıl oldu?

Ergun Göze: Rahmetli üstadla ilk tanışıklığımız okuyucu-yazar çerçevesi içindedir. Çocukken Cingöz Recâî, Server Bedîî imzâlı romanlarını okumuştum ama asıl tanışmamız gazete sütunlarında ve ciddi eserleriyle oldu. Onun ömrünün son bir senesini ise berâber geçirdik ki, bu tanışma değil, kaynaşmaydı. Ve şimdi demek ki ondan 46 senedir ayırız.

Mehmet Nuri Yardım: Peyâmi Safâ çok cepheli bir şahsiyete sâhipti ve mükemmel bir kalem erbâbıydı. Sizi en çok hangi tarafı cezbediyordu?

Ergun Göze: Tabiatıyla beni ilk cezbeden okuyucusu olarak fıkralarında gördüğüm seviye ve gerçek severlik, vatan, millet sevgisiydi. Şahsî politik görüşleriyle anlaşmazlığımız da olmuştur. Ama şahsen kendisiyle tanıştıktan sonra beni en çok kalbi, kafası ve bu ikisi arasındaki denge tesîri altına almıştır.

Peyâmi Safâ'nın romanlarında okuyucu kuvvetli ve yoğun bir etki altındadır. Romanın içindeki hâdiseleri ve durumları âdeta yaşar. Ruh tahlillerini, kıvrak ve güçlü kalemiyle başarılı bir şekilde yapan yazarımızın bu yüksek kûbiliyetinin bir kaynağı olsa gerek. Bu romancılığından kaynaklanıyor. Etrâfına çok dikkatli ve çok derinden bakan, müşâhedelerini çok seviyeli ve canlı tasnif edebilen, sanatkâr tarafından doğuyor. Ondan sonra öyle bir romancı gelmedi. O düşünceleriyle yaşayan ve yaşayışını düşünen bir insandı. O kadar ki tekâsûf eden düşünceleri zâten onu yazmaya zorlardı. Yâni velûd bir adamdı. Size şu kadarını söyleyeyim, bu velûdiyet bâzen vecd hâline gelirdi. Rivâyet ederler ki; bence en güzel romanı olan 'Yalnız'ı bir haftada yazmış, bitirmiş ve fakat bir haftadır oturduğu yazı masasından kalkmamış parmakları masayı tekallüs edip kavrayarak yığılıp kalmıştır. Bu kadar fikir, mânâ ve ruh yüklüydü.

Mehmet Nuri Yardım: Peyâmi Safâ'nın yetiştiricilik yönü de var zannediyoruz. Biraz bu konudan bahseder misiniz?

Ergun Göze: Zâten bir fıkra yazarı her gün okuyucularına bir şeyler veriyor demektir. Kezâ bir romancı da, eğer yakın çevrede tesir icrâ ederek yetiştirmek mânâsında soruyorsanız böyle bir insanın yetiştirdiği birçok insanlar vardır amma bunlar arasında Câhit Sıtkı Tarancı ile Fâzıl Hüsni Dağlarca'ya ayrı bir alâka gösterdiği bir gerçektir. Nitekim Peyâmi Safâ'nın biyografisini Câhit Sıtkı Tarancı yazmıştır. Ammâ onun en samîmî dostlarından biri Vecdi Bürün Bey'dir. Hâlen cemiyetimizde direkt veya endirekt birçok tesîrini görmekte ve yaşamaktayız.

Mehmet Nuri Yardım: Peyâmi Safâ'nın tıp konularından, otoritele-

riyle tartışabilecek derecede iyi anladığını biliyoruz. Sizin Peyâmi Safâ'nın doktorluğu konusunda enteresan bir hâtıranız var, anlatır mısınız?

Ergun Göze: Bir ara mîdemden rahatsızlanmıştım. Kimsenin de rahatsızlığımın ne olduğundan haberi yok. Tahliller, röntgenler, şunlar bunlar boş. En kötüsü de gûlba teşhis imkânsızlığı. Bu duruma üstad vâkıf oldu. Gûyet tabîî bir şekilde: "Raporları bana verebilir misiniz?" dedi. Üzerimde idi. Sohbet olsun diye verdim. Okudu ve teker teker, şu madde şu kadar, karaciğerde bir şey yok, şu bu kadar, mîdede bir şey yok, neticede bir şeyiniz yok. Gerçekten bu îzâhattan sonra hiçbir şeyim kalmadı. Hâlâ düşünürüm, neydi peki o fizikî rahatsızlığım?

Mehmet Nuri Yardım: Peyâmi Safâ'yı bir hâtıranızın ışığında anlatır mısınız?

Ergun Göze: Boğazından rahatsızdı. Doktor konuşmasını yasak etmişti. Ziyârete gittiğimde az konuşmaya dikkat ediyordu. Ayrılırken "ah" çekti. "Konuşacak o kadar çok şey birikti ki!.." dedi. Cemiyetin çalkantıları içinde muhâtap buhrânı çeken bir entelektüelin feryâdıyla bir dost kalbinin darabânı birbirine karışmıştı. Zâten birkaç gün sonra vefat etti. Yâni konuşacaklarımızı konuşamadık. Ne zaman onu hatırlasam bu his içime dolar. Ama bu sâdece benim için böyle değil, cemiyet için de böyledir. Cemiyet de Peyâmi Safâ'nın bir başka yönden mahrûmu olmuştur. Onun söylediklerini doğru bulmuş fakat daha az doğruları ve hattâ yanlışları tercih etmiş.

Peyâmi Safâ büyük bir kültür adamıydı. Dünya meselelerini bilirdi ve tâkip ederdi. Türk kültürünün zirvelerinden birisiydi. Türk Düşüncesi diye bir dergi çıkarması boşuna değildi. Bugün Türk kültür politikası, Peyâmi Safâ'yı düşününce bir defa daha insanın içini yakıyor. Evet gerçi Peyâmi Safâ ölmez eserleriyle yaşıyor, ama kültür politikamızın olmayışı bu yaşamayı bir sürünme hâline getiriyor.

Dikkat edersek kültür sâhasında kartallar sürünmekte, kertenkeleler kartallaşmaktadır. Daha belirgin konuşayım. Bugün Avrupa'da Türk deyince solcu birkaç ne idüğü belirsiz insan veya Türk

vatandaşlığından matrut Nâzım Hikmet akla gelmektedir. Bunları ya ülkelerin komünist partileri ya da yabancı asıllı karıları reklam etmiş ve boş bulunan Türk standına açık gözlülükle oturmuşlardır. Halbuki başta Peyâmi Safâ olmak üzere gerçek kıymete hâiz Türk sanat ve fikir adamlarının eserleri bakanlık tarafından dünya dillerine çevrilip bastırılrsa bugünkü zavallı tablo meydana gelmezdi. Peyâmi Safâ meselâ Fransa'da François Mauriac benzeridir. Fakat kimse bunu bilmez.

Mehmet Nuri Yardım: Peyâmi Safâ'nın düşüncesini ve inancını paylaşan çevreler ona sâhip çıkıp hâtırasını yaşatabildi mi?

Ergun Göze: Peyâmi Safâ ve diğer kültür kıymetlerimiz sâdece solun ihânetine uğramış değildir. Sağ da bilinen tembelliği ve dağınıklığı ile bu işte yardımcı olmuştur. Bu vesîle ile İstanbul'un mânevî fâtihi Akşemseddin Hazretleri'nin torunlarından olan üstâdımızı rahmetle anarım.

Estergon'dan, Budapeşte'ye

Zeki Önsöz

Estergon Kalesinden Tuna

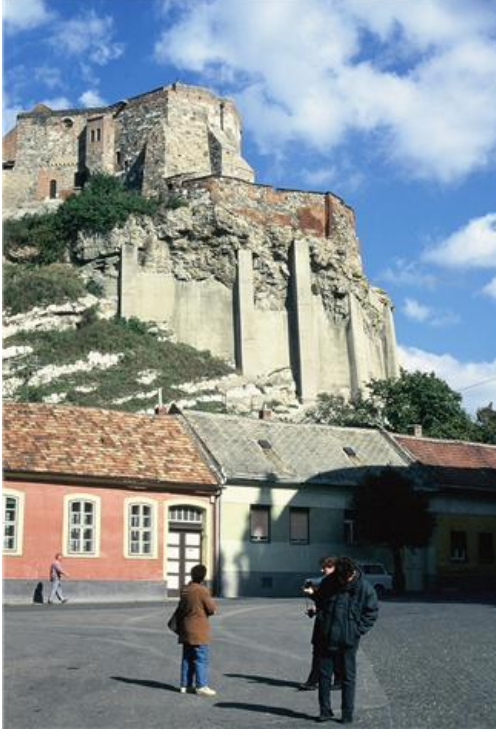
Estergon adını ve Estergon türküsünün öyküsünü ilk defa ortaokulda İstikâl Savaşı g zisi olan t arih  ğretmenimden duydum. Yıllar sonra eski Osmanlı  lkeleri ve şehirlerini gezmeyi düşündüğümde, öncelikle Estergon'a gitmeyi istedim.

*

Bir sonbahar ayında u akla Budapeşte'ye geldik. Ertesi sabah, metro ile Arpad köprüsü yakınındaki garaja gittik. Oradan bir otobüsle Estergon'a doğru hareket ettik. Yolculuėumuz Tuna nehri kıyısından Macar ovaralarını seyrederek bir buçuk saat sürdü.

Yeşillikler içindeki, temiz, bakımlı köy ve şehirlerden geçerek Estergon'a vardık.

Estergon kalesi, Tuna nehri kıyısında bir kartal yuvası gibi yükseliyordu. Önce kalenin müzesini gezdik. Müzede Estergon'un târih içindeki mâcerâsını gösteren eşyâlar; özellikle Türklerle ilgili silâh-

Estergon Kalesi

lar, resimler ve diğer eserler vardı. Müzeyi gezdikten sonra kalenin en yüksek burcuna çıktık. Aşağıda Tuna nehri, Estergon kalesi eteklerinde kıvrılarak akıyordu. Estergon kalesi, türkûde söylendiği gibi "Subaşı duraktı". Tuna'ya, kaleye anlatılamaz duygularla baktım. Kimbilir benim bulunduğum bu serhat kalesinin burcunda hangi subayımız, hangi askerimiz Tuna'ya baktı? Burada nasıl mücâdeleler oldu? Hangi askerimiz "Îlâ-yı kelimetullah" için, "vatan" için burada şehitlik şerbetini içti?

Şühedâ için ellerimi açıp, fâtihalarını onların rûhuna gönderdim. Buraya gelmeden, bir kere daha okuduğum Estergon kalesi için atalarımın o Estergon Kalesi zaman-ki târihî gerçeklere ve mantığa uygun şanlı mücâdelelerini hatırladım.

Estergon, 16. ve 17. asırlarda Türk akıncılarının ve serhat gâzilerinin en namlı merkezlerinden biri, önemli bir Türk kalesi ve şehri idi. Estergon Budin'den Slovakya ve Viyana'ya doğru Doğu Avusturya yoluna hâkim en önemli kale idi.

Estergon, 1526'da Kûhûnî Sultan Süleyman'ın Mohaç Zaferi'n-

den sonra alınmış, daha sonra 1539'da Almanlar tarafından işgal edilmişti. KŪhûnî, 1543'de bütün Macaristan'ı Türk Devlet'ine bağladığı seferde, 29 Temmuz'da Estergon önüne geldi. 12 gün süren kuşatmada, kale 315 topla bombardıman edildi. Kalede Alman, İtalyan, İspanyol, Hırvat, Çek, Slovak ve Sloven birliklerinden oluşan bir Haçlı garnizonu vardı. Kale 10 Ağustos'ta teslim edildi. Câmîye çevrilen büyük kilisede KŪhûnî Sultan Süleyman namaz kıldı.

Estergon'u Almanlar bir kere daha 1594'de ele geçirdi. Aradan on yıl geçtikten sonra, 1605'de Lala Mehmet Paşa, 1 ay 5 gün süren çok şiddetli çarpışmalarla kaleyi yeniden Türk yönetimine aldı.

Estergon'un elimizden çıkması 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın büyük hatâları yüzünden gelen Viyana kuşatması bozgunu nedeniyle. 1 Kasım 1683'de kale büyük Haçlı ordusuna 22 gün dayanabildi. Estergon toplam 128 yıl Türklerin elinde kaldı. Bu kısa târîh özetinden bile, Estergon'un nice arslan pençeli yiğidimizin kahramanlıklarını gördüğünü, nice şehidimizin o kale için kanını akıttığına şahit olduğunu anlıyoruz. Estergon'un kaybı, bu kale için nice mücâdelelere girmiş bir kahramânımızı öyle duygulandırdı ki; Tuna kıyısına oturup sazını eline aldı ve bugüne kadar gelen o hüznü türküyü söyledi:

Estergon kalesi su başı durak
Kemirir gönlümü bir sinsi firak
Gönül yâr peşinde, yâr ondan ırak
Akma Tuna akma, ben bir dertliyim
Yâr peşinde koşar kara bahtlıyım

Estergon kalesi su başı kale
Göklere ser çekmiş burçları hele
Biz böyle kaleyi vermezdik ele
Akma Tuna akma, ben bir dertliyim
Yâr peşinde koşar kara bahtlıyım

Estergon kalesi papazla doldu
Ay tutuldu güneş buluta girdi
Nesneler karadan yaslar bağladı

Akma Tuna akma ben bir dertliyim
Yâr peşinde koşar, kara bahtlıyım

Beynimde gümbürdeyen mehter davulları ve içimi yakan bu hüznü düşüncelerle kaleden ayrıldık. Kalenin yanında lenduha [gibi] bir katedral ve önüne dikili büyük bir haç ve etrafta bir sürü kilise vardı. Estergon târihte Macaristan piskoposluğunun merkezi idi. Şehirde görülecek bir şey olmadığından, Anadolu kasabalarındaki gibi bir pazar yerinden garaja doğru yürüdük. Vaktiyle atalarımızın at koşturduğu uçsuz bucaksız Macar ovalarından geçerek 1,5 saatlik bir yolculuktan sonra Budapeşte'ye geldik.

Budapeşte, 1.702.297 nüfûsu ile 10 milyon nüfuslu Macaristan'ın başkentidir. Macaristan'ın fert başı millî geliri 11.680 dolardır⁴⁸.

Tuna nehri, Budapeşte'yi ikiye ayırıyor. Buda, kentin tepeli kısmında. Tuna'yı gerdanlık gibi süsleyen köprülerle geçilen Peşte ise ovalık bir alanda yer alıyor. Önemli resmî yapılar, parlamento, opera ve tiyatrolar burada.

Macarlar târihleri ile bağlarına çok önem veriyor. Eski yapıları yıkıp gökdelenler dikmemişler. Binâlar ve evler hep rönasans, gotik, barok gibi eski tarzlarda yapılmış. Binâlar ve ön cephelelerindeki bu tarzlara âit süslemeler, rölyef, heykeller ile şehircilik anlayışında Avusturya'nın tesîri görülüyor. Türklerden sonra, 1. Dünya Savaşı'na kadar Macaristan'a egemen olan Avusturyalıların Türk eserlerini yok etmesine karşılık, Macarlar kalabilen Türk eserlerine sâhip çıkmışlar. Macarlar'da Türklere karşı diğer Balkan ülkelerinde gördüğümüz kompleks yok. Bizi târihlerinin bir parçası olarak görüyorlar. Onun için Türklerden kalan câmi, hamam, türbe, kale gibi eserleri koruma altına almışlar. Budapeşte'de ve diğer şehirlerinde bâzı caddelere Türk isimleri vermişler. Atalarımız Budapeşte'ye 157 yıl egemen oldu. Osmanlının bu şehrinde bizden bir çok hâtıra var. Bugün Gülbaba Türbesi'ni ziyâret etmek istiyoruz. Şehrin Buda kesimine tramvayla Margit Köprüsü'nü geçerek gidiyoruz.

⁴⁸ Der Fischer Weltalmanach, 2010.

Şehrin çok kullanışlı bir metro ve tramvay ulaşım ağı var. Bir Osmanlı hamamı yanından yürüyerek nihâyet Gül Baba türbesinin bulunduğu Rozsadomb'a yâni Gül tepeye ulaşıyoruz.

Gül Baba Türbesi

Türbe gül ağaçları ile dolu bir bahçenin içinde. Taştan, sekizgen şeklindeki küçük yapının kurşunla kaplı kubbesi üzerinde bir hilâl duruyor. Yapının bir tek penceresi ve kapısı var. Sanduka türbenin ortasında ve üstüne Türk işi bir örtü serilmiş. Duvarlar levhalarla süslenmiş. Gül Baba 1541'de vefat etmiş. Türbeyi 1543-1548 yılları arasında Mehmet Paşa yaptırmış.

Gül Baba'nın şahsiyeti hakkında bildiklerimizi ünlü gezginimiz Evliyâ Çelebi'ye borçluyuz. Evliyâ'ya göre; Gül Baba'nın asıl adı Câfer'dir. Amasya'nın Merzifon kazâsındandır. Sarığında hep gül taşıdığı için ona bu isim verilmiştir. Gül Baba, ordu sefere çıktığında askerlerin yanında onlara güç veren, mânevî fethine katılan derviş, alperenlerimizden biri idi. Yeniçerilerin pîri Hacı Bektâş-ı Velî olduğu için bu Bektâşî dervişinin de ordu üzerinde büyük etkisi vardı. Onun Budin'in 1529'da fethinden sonra 11 yıl bu şehirde yaşadığını ve Macarlara da kendini sevdirdiğini öğreniyoruz. Gül Baba

1541’de vefat ettiğinde cenâze namazı, aralarında KŪhûnî Sultan Süleyman’ın da bulunduğu 200.000 kişi ile kılınmıştır. Türkiye’de Gül Baba’nın ahfâdı olarak bilinen en ünlü isim, büyük yazar ve düşünürümüz Sâmiha Ayverdi’dir.

İnsanları kendine sevgiyle çeken Bektâşî dervişi Gül Baba’nın türbesinden ayrılıp, şehre dönüyoruz. Macarlar her yere kendi târihlerinin önemli devlet, fikir ve sanat adamlarının heykellerini koymuşlar.

Güzel Sanatlar Müzesi önündeki heykeller topluluğu âdeta Macar târihini canlandırıyor. Önde Arpad ve arkadaşları atları ve devâsâ heykelleri büyük bir kŪdenin üzerinde duruyordu. İki yanda Macar târihinin önemli şahsiyetleri boy boy sıralanmıştı. Heykel kŪdelerinde kabartmalar hâlinde zaferleri resmedilmişti. Heykeller arasında İmre Tökeli ve Lojos Kossuth da vardı.

Tökeli İmre’nin heykeli

Tökeli Avusturya'ya karşı Osmanlı'nın yanında yer alan Macar kralı idi. Tökeli Osmanlı'ya sadâkatını mührüne şöyle yazdırmıştı;

“Muîn-i Âli Osmân'a itâat üzereyim emre, Kral-ı Orta Macar'ım ki nâmım Tökeli İmré”

Lojos Kossuth ise Avusturyalılardan kaçarak Türkiye'ye sığınan, Kütahya'da birkaç yıl yaşayan bir Macar milliyetçi devlet adamı idi. Bu blokların önünde meçhul asker âbidesi ve nöbet bekleyen iki asker vardı. Böylece geçmişten günümüze bütün Macar târihi bu meydana idi.

Resim ve heykel müzesinde büyük ressam ve heykeltıraşların eserlerini gördük. Küçük Macaristan'ın bunları nasıl topladığına şaşırdım. Aynı duyguya Opera ve Parlamento binâsını gezerken de kapıldım. Opera binâsı geçen yüzyılda yapılmış son derece ihtişamlı bir yapı. Kilolarca altın, yaldız, kristal ve metrelerce kadife kullanılmış. Krallar, devlet başkanları burada ağırlanmış. Parlamento binâsı da gotik tarzda yapılmış. Avrupa'da Londra'da gördüğüm İngiliz Parlamento binâsından sonra en ihtişamlı yapı.

Gezimizin son gününde Buda'da bulunan kaleye çıktık. Kale şehre hâkim bir tepenin üzerinde. Buradan Tuna'ya, köprülere ve dün gezdiğimiz Margit adasına bakıyoruz. Geniş bir alana yayılmış kale, içindeki binâlar ile âdeta bir açık hava müzesi gibi. Balıkçı Kulesi, Târih müzesi, Millî Kütüphâne bunlardan bazıları.

Burası da Estergon gibi Türk târihinin acıklı fakat şanlı sayfalarından birinin yazıldığı yerdir. Viyana kuşatmasından sonra 1684 temmuzundan kasıma kadar bütün Haçlı orduları Budin'i kuşattırlarsa da, Kara Mehmet Paşa'nın ölümü pahasına şanlı savunması nedeniyle ağır kayıplar vererek çekildiler. Budin 1686 haziranında yine bütün Avrupa ülkelerinden gelen yüz bin kişilik Haçlı ordu-sunca kuşatıldı. Kuşatma aylarca sürdü. Budin vâlisi, kahraman Abdurrahman Abdi Paşa ve Türk askerleri, teslim olmadılar, ellerinde kılıçları ile düşmanla çarpışarak şehit düştüler. KŪhûnî 157 yıl önce bu şehri aldığı bir tek hıristiyanın burnunu dahi kanatmamıştı. Haçlılar ise şehirde çoluk çocuk Türk herkesi katletti. Şehirde

bulunan 81 câmi ve diğer Türk eserleri yakılıp, yıkıldı.

Son Budin vâlisi kahraman Abdurrahman Abdi Paşa'nın mezarı

Kalede ve Budapeşte'deki en son ziyâretimi, Budin'in son vâlisi, vezir Abdurrahman Abdi Paşa'nın mezarına yapıyorum. Macarlar bile yiğitliğine hayran oldukları bu Türk kumandanının mezarını yapmışlar ve mezar taşına Türkçe ve Macarca "145 yıllık Türk egemenliğinin son Budin Vâlisi Abdurrahman Abdi Paşa, bu yerin yakınında 1686 Eylül ayının 2. günü öğleden sonra yaşamının 70. yılında maktul düştü. Kahraman düşmandı, rahat uyusun!" yazmışlar.

Düşmanın bile hayran olduğu şehidin mezar toprağını, onun kahramanlığından duyduğum gururla, göz yaşlarım ve duâlarımla ıslatıyorum...

Atalarımız Avrupa'nın ortası olan bu topraklarda yalnız medeniyet eserleri olan hamamlar, kervansaraylar, câmiler, türbeler, köprüler bırakmadı, böyle kahraman evlâtlarını da bıraktı. Ester-gon'dan Budapeşte'ye süren bu gezinin sonunda dudaklarımdan Atsız'ın şu mısraları dökülüyor;

Bir gün olur, elbette eski beğler dirilir;
Yine kılıç kuşanır târihteki paşalar.
Yine şanlar alınıp nice canlar verilir,
Yiğit akınımızdan yine dünya şaşalar.

Mektup

Ekrem Kaftan

Sen kışta kar beyazı, bahardan tâze yeşil
Yazda sıcak bir sarı, hazanda yanan kandil
Sana verdiğim gönlü hangi iklime saldın
Bekliyordum yıllardır söyle neden geç kaldın
Gözlerin gökler kadar uzak ve erişilmez
Hasretinin verdiği elemi kimse bilmez
Sana isim aradım âlemde her lisandan
Hiç haberin olmadı yaşattığın hicrandan
Sen denizde fırtına, çöllerde acı rüzgâr
Eser de düşünmezsın, yolumu bekleyen var
Kâh öldürür gülersin, kâh ağlatır gezersin
Mesâfeler ardından yanan gönlü ezersin
Merhamet uğramamış doğduğun dem gönlüne
Ulaşmaz ah bilirim bunca sitem gönlüne
Seherin habercisi sana verdiğim isim
Bir kere göründün de karıştı cümle mevsim
Gayrı ne ben benimdir, ne bu ateş söner ah
Her ânım seher oldu gelmiyor işte sabah
Gezdiğin her diyardan hazîneler devşirdin
Kendin hep çiğ kaldın da, yalnız beni pişirdin
Kör gönüller göremez estiğin zaman sen,
Her bahar donatırsın elvan elvan gülşeni
Aşk nedir, elem nedir, bilmeden geçer ömrün
Kâfi'nin gözyaşını silmeden geçer ömrün

Şehzâde Mustafa Hâdisesi ve Edebiyâtımızdaki İzleri

Zeynep Uluant

Cihan pâdişâhı KŪhûnî, Osmanlı İmparatorluğu'nun olduğu kadar tartışmasız dünyânın da gelmiş geçmiş en büyük hükümdarlarından. Öyle ki tahta geçtiği zaman babası Yavuz Sultan Selim zamânının hukuk alanındaki eksiklerini gidererek ve sadrâzâmın pâdişâha karşı yetkilerini artırarak işe başlamıştı. KŪhun alanındaki bu reformist tarafıyla babasından çok dedesi Fâtih'e benzemektedir. Ayrıca onun devrinde rüşvet alışkanlığı olmayıp devlet memurlarının maaş ve tahsisatları boldu. Değerli târihçimiz Yılmaz Öztuna'nın Türkiye Târihi adlı eserinde bu konuya dâir şöyle dikkat çekici bir anekdot yer almaktadır: Bir sene Mısır Beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın vergisini normal meblağdan fazla göndermesi üzerine Dîvân-ı Hümâyûn şüpheye kapılır. Acaba bu fazlalık nereden ileri gelmektedir? Halk üzerinde bir baskı ve o zamanlar büyük bir suç olan nüfuz ticâreti mi söz konusudur? Paşa'ya bunun sebebi sorulduğunda, mahsul fazlalığı ve gümrüklerde yapılan ıslâhâtı gösterir. Fakat Dîvan mutmain olmayarak Mısır'a bir teftiş heyeti yollar. Heyet, Beylerbeyinin açıklamasını doğrulayan bilgilerle döner ve KŪhûnî çok hassas bir adâlet duygusuyla vergi fazlasını Mısır'ın kanal, su, yol ve liman işlerinde kullanılmak üzere geri yollar. İşte o günler, inanılması böylesine zor hâdiselerin cereyan ettiği adâlet ve refah yıllarıdır.

Fakat KŪhûnî gibi milletlere hükmederek devletin sınırlarını âzamî noktalara eriştiren, önünde cihânın titrediği bir hükümdârın da bâzı zaafı vardı ve bu zaaf maalesef koca imparatorluğun kaderini de kötü bir şekilde etkileyecektir. Henüz on dört yaşlarınday-

ken saraya getirilen kendisinden on bir yaş küçük ukran asıllı bir kız, genç hükümdârı son derece tesîri altına alır. Hürrem adı verilen bu kız pek güzel olmamakla birlikte câzibe ve zekâsıyla KŪhûnî'nin gönlünü fethetmiştir. Pâdişâha üçü oğlan biri kız dört evlât verdikten başka, veliaht şehzâde Mustafa'yı babasının gözünden düşürmek için her türlü entrikaya başvurmaktadır. Önce Şehzâde'nin annesi Gülbahar Hâtun'u oğlunun yanına Anadolu'ya gönderir. Ancak KŪhûnî gibi birine hemen tesir etmesi mümkün değildir. Onun için bütün zekâsını kullanarak son derece sabırlı ve hesaplı davranarak kendi oğullarını tahta geçirme siyâsetini güder. Bu uğurda yapamayacağı hiçbir şey yoktur ve en büyük yardımcısı da en az kendi kadar zekî ve entrikacı olan dâmâdı Rüstem Paşa'dır.

Sanatçılara ve ilim adamlarına karşı cimriliğiyle tanınan Rüstem Paşa hemen hiç kimse tarafından seilmeyen nâlet denebilecek kadar asık suratlı bir kimseydi. Üstelik KŪhûnî'nin al aşağı ettiği rüşvet belâsına kapıları açması en büyük günâhıydı. Koca pâdişah, karakter olarak aynı annesine benzeyen kızı Mihrimah Sultan, dâmâdı Rüstem Paşa ve derin bir sevgiyle bağlandığı Hürrem'in, en büyük ve en kıymetli şehzâdesi hakkındaki tezvîrâtına ne kadar dayanabilirdi? Bu dalavereci üçlü mütemâdiyen pâdişâha Veliaht Mustafa'nın tahtta gözü olduğunu ve isyan edeceğini söylüyorlardı. Halbuki fizik olarak dedesi Yavuz'a pek benzeyen ve devlet adamı sıfatlarına doğuştan sâhip genç şehzâde babasına gönülden bağlı olup isyan etmek gibi en ufak bir düşüncesi yoktu. KŪhûnî de uzun zaman bu kötölemelere kulak tıkayıp aldırış etmemelerini söyledi. Fakat gözünü iktidar hırsı bürümüş olan Rüstem Paşa bütün mahâret ve zekâsını kullanarak Şah Tahmasp'a Şehzâde Mustafa'nın ağzından, babasını indirip tahta geçmesi konusunda güyâ yardım isteyen bir mektup yazdı. Mühürü dahi öyle ustaca taklit etmişti ki Tahmasp hiç şüphelenmeden bir cevap yazıp gönderdi. Cevap daha yoldayken, getiren haberciden Paşa'nın adamları tarafından alınarak pâdişâha gösterildi. Baskılardan bunalan pâdişah biricik oğlunun tahtına göz diktiğine inanarak idâmını emretti. Şehzâde Musta-

fa derhal babasının otağ-ı hümayûnuna çağrıldı. Rivâyete göre âkıbeti hakkında eniştesi Ahmet Paşa tarafından uyarıldıysa da babasına güveni tam olduğu için bunlara kulak asmadı. Kendisini çok seven ordunun tezâhürâtı arasında babasının çadırına en ufak bir tedbire dahi lüzum görmeden girdi. Boynuna kemendi atan yedi dilsiz cellâdın elinde can teslim ederken dahi son söz olarak şunu söylemişti: “Baba!”

Bu alçakça düzen sonucu Osmanlı tahtının en liyâkat sâhibi hâlefinden mahrum olması orduda müthiş bir çalkantı yarattı. Askerler bir mâtem alâmeti olarak öğle yemeğini yemediler ve Rüstem Paşa’nın aleyhinde en ağır küfürler yüksek sesle söylenmeye başladı. Paşa askerin elinden, kıyâfet değiştirip kayınvâlidesinin yanına kaçarak canını kurtarabildi. KÛhûnî ise bu çalkalanmaya bir son vermek için dâmâdını geçici de olsa vezirlikten azletmek zorunda kaldı. Sâdece KÛhûnî devrinin değil Osmanlı Devleti’nin de en acı sayfalarından olan bu hâdise şeytâneti kuvvetli bir kadına mağlûp olan koca pâdişâhın bile nasıl azim bir hatâ işleyebileceğini göstermektedir. Hürrem, Kösem ile birlikte Osmanlı târihine geçen yüz karalarından biridir. Fakat mâsum şehzâdenin kanı yerde kalmamış, iktidar hırsıyla yanıp tutuşan Hürrem’in iki şehzâdesi Selim ve Bâyezit birbirine düşecek, Bâyezit öldürülecektir. En kıymetli şehzâdesi Cihangir ise çok sevdiği ağabeyinin haksız îdâmı üzerine - zâten hassas bir bünyeye sâhip olduğu için- duyduğu üzüntüye dayanamayarak henüz yirmi iki yaşındayken hastalanarak ölmüştür.

Koca KÛhûnî üst üste gelen bu iki acı hâdise üzerine pek sarsılmıştı. Öyle ki birkaç sene sonra; tahta geçme hakkı olmadığı halde küçük kardeş Bâyezid isyan ederek ağabeyiyle savaşa tutuşacak bu arada babasına son derece ağır mektuplar yazacaktır. Nedense KÛhûnî bu edepsizliğe reaksiyon göstermez; fakat Bâyezid Şah Tahmasb’a sığınır, iki sene sonra da Şehzâde Selim tarafından öldürtülür. Selim’den başka şehzâdesi kalmayan pâdişah kendi irâdesi dışında gerçekleşen bu îdâma üzmekle berâber bir şey diyemez. Karısı, kızı, dâmâdı ve oğlunun iktidar hırsı onu üç evlâttan mah-

rum etmiştir. Kimbilir belki de bu elim hâdiselerin gönlünde yarattığı teessürle, ihtiyar hâline bakmadan âdetâ ölmeye gider gibi Zîgetvar'a sefere çıkar ve orada vefat eder.

Şehzâde Mustafa'nın nâhak yere îdâmı devrin edebiyatçılarını da harekete geçirmiştir. Büyük şâirlerden Taşlıcalı Yahyâ, Şehzâde'nin ardından bir mersiye yazar. Kendisi aynı zamanda Rüstem Paşa'nın en büyük düşmanıdır. Bunun üzerine Rüstem Paşa pâdişah'tan şâirin îdâmını talep etmiş, fakat hiç beklemediği ölçüde sert bir cevap almıştır. Zâten pâdişah bu îdâmın getirdiği seslerin sâhiplerine hiç dokunmayarak hem o devir fikir hürriyetinin bir örneğini vermiş, hem de en sevdiği oğlunu kaybetmenin acısını ve belki de pişmanlığını ortaya koymuştur.

Gene Yılmaz Öztuna'dan öğrendiğimize göre Şehzâde Mustafa, Osmanlı târihinde hakkında en çok mersiye yazılmış şahıstır. Bu mersiyelerden bir tânesi vardır ki çarpıcılığı ve son derece suçlayıcı üslûbuyla Yahyâ Beyinkini bile gölgede bırakmaktadır. İşte Sâmi'nin muhteşem mersiyesinden can alıcı bölümler:

Ol mehin şevkine eflâke atardım külehim
 Şimdi görünmez olubdur hani ey çerh mehim
 Şeb-i zulmetde yine kaldı benim âh rehim
 Hasretinden boyadı gökleri dûd-i siyehim
 Bî-murad olsam aceb mi yitirip câh ü cehim
 Bağ-ı âlemde bitip tâze soluptur giyehim
 Çeşmime nesne görünmez ol idi çün nigehim
 Nerde yüz tutam İlâhî göremem kiblegehim
 Ben kime kul olayım bilemezem n'oldu şehim
 Mustafâ n'oldu hani n'eyledin a Pâdşehim
 İntikâmın alayım demiş iken Sürh-ser'in
 Kasd edip cânıma kıydın ne revâdır püserin
 Bu değil idi garaz kalsa cihanda eserin
 Tâc u tahtın kime kûr kime bu mülk ü yerin
 Buna kim oldu sebep yok mu şehâ hiç haberin
 Kara toprağa ki düşdü yine şol verd-i terin.

Bu firâk odunu duyar nice yanmaz ciğerin
 Bu eğer erlik ise ancak bu ola hünerin
 Pâdşehsin tualım yok mu Hudâ' dan hazerin
 Mustafâ n' oldu hani n' eyledin a Pâdşehim

.....

Sen Selîm oğlu olup asl ile Osmân olasin
 Yedi iklim bugün âlem ile hân olasin
 Hâtem-i emrin ile halka Süleymân olasin
 Her işi fehmedici âkıl-i irfan olasin
 Nûh-veş bin yıl olursan dahi bir ân olasin
 Dest-i hasretle çekip çâk-girîbân olasin
 Gide bu tâc-u kabâ bir ten-i uryân olasin
 Hây hây ettiğine sonra peşimân olasin
 Acıyıp oğluna çok derd ile giryân olasin
 Mustafâ n' oldu hani n' eyledin a Pâdşehim

Ey Şeh-i kân-ı kerem sende adâlet bu mudur?
 Şeh-i âlem olasin sende inâyet bu mudur?
 Pâdşehler ki ezel ettiği âdet bu mudur?
 Ehl-i tedbîr olana fehm-i kiyâset bu mudur?
 Sen "Muhibbî" olasin sende muhabbet bu mudur?
 Mustafâ gibi ciğer-kûşene şefkat bu mudur?
 Âl ile kıydın ana hani hakikat bu mudur?
 Kavî-i düşmen sana kâr etti meveddet bu mudur?
 Yok yere kan edesin ya'ni hilâfet bu mudur?
 Mustafâ n' oldu hani n' eyledin a Pâdşehim?

.....

Gün gibi zâhir idi zerre günâhı yok idi
 Eşiğinden dahi bir özge penâhı yok idi
 Sana ol doğru idi eğri nigâhı yok idi
 Hak ana şâhid idi gayri günâhı yok idi
 Bende idi sana ol bir dahi şâhı yok idi
 "Ceng eder geldi" desen iki sipâhî yok idi
 Hançer urdun da anın cismine âhı yok idi
 Yok idi cürmü bu Sâmi der İlâhî yok idi.
 Mustafâ n' oldu hani n' eyledin a Pâdşehim

Bu yakıcı mısralardan da anlaşıldığı üzere hâdise şâiri son derece üzmüş, âdeta ciğerini yakarak isyânına sebep olmuştur. Beşinci kısımda koca pâdişâhı âdeta sorguya çekercesine sıraladığı cesur ifâdeler aynı zamanda Türkçe'ye hâkimiyetinin derecesini göstermektedir. Pâdişâhın şiir yazarken kullandığı Muhibbî mahlasından tedâî ile sormaktadır. Sende muhabbet bu mudur? Hele ikinci bölümde yer alan ifâdeler kolayına yenir yutulur cinsten olmayıp hem Sâmi'nin yürek yanığının derecesini göstermekte hem de, pâdişâhın bu ağır ithamlar karşısındaki suskunluğu dikkate alınırsa duyduğu teessür ve pişmanlığı gözler önüne sermektedir. Şehzâde Mustafa'nın nâhak yere katli onun binlerce seveninden sâdece biri olan şâiri öyle üzmüş ve öfkelenmişti ki koca Kûhûnî'ye, Bu eğer erlik ise ancak ola bu hünerin ve Pâdşehsin tualım yok mu Hudâ'dan hazerin demekten çekinmemiştir. Bu mısralar o devrin ifâde hürriyetini göstermesi açısından da dikkate değerdir.

Şehzâde Mustafa'nın katlinden sonra şâir Sâmi'ye göre hafif kalan bir mersiye yazan Taşlıcalı Yahyâ ise ezeli düşmanı ve fesat işlerin başı Rüstem Paşa'nın ölümünden sonra belki de türünde tek olan bir terkib-i bend yazar. Mehmed Çavuşoğlu'nun hazırladığı dîvanda Hicv-i Yahyâ Bey berây-ı Rüstem Paşa olarak geçen bu eser eğer mersiye olarak görülecek olursa sözü edileni övmeyip yerin dibine geçirdiği için türünde tektir diyebiliriz. İşte bu ilgi çekici eserden dikkate değer mısralar:

Yâ İlâhî ne aceb lutf-ı firâvân itdün
Kerem itdün bize in'âm ile ihsân itdün

Bir harâmî başını hâk ile yeksân itdün
Yerini hâr gibi âteş-i sûzân itdün

Tama-ı aynını açdı yedi iklimi yedi
Kurudu kaldı nihâl-i bedeni ya'ni yedi

Âl-i Osmân'ı kırân itdi ol îmânı yaman
Biribirisine girdi nitekim âb-ı revân

Rüşvet altınını cen' itmek idi işi hemân
 Derd, mend eyler idi encüm-i nahs ile kırân
 Kanı ol mala tapan mezheb-i KŪrûn'a uyan
 Enbiyâ sevmediğini seven âşûb-ı zamân
 Haber-i mevti melûl itdi beni hayli zamân
 Korkar idim ki bu şâdi haberi ola yalan
 Her ne denli yaramazlık var ise onda idi
 İki ayağı çukurda bir eli kanda idi.
 Oldı ağzında zebân-ı alev nâr-ı cahîm
 Yüzü kutsuz sözi tatsuz ne halîm ü ne selîm
 Bu gurûr ile enâniyyete niyyet ne idi
 Acabâ san'at-ı şeytâna muhabbet ne idi
 Yalınız rüşveti bâbındaki kesret ne idi
 Bu sefâhat bu kabâhat bu şekŪvet ne idi
 Olduğu yirde katı kıtlık olurdu âlem
 Yir idi ulu kiçi lahm-ı ganem yerine gam
 Yirde yatdukça babam oğlu fülân sağ olsun
 Çok yaşasın bunu yazan okuyan sağ olsun
 Gülmez idi yüzü mahşerde dahi gülmeyesi
 Çoğ iş itdi bize ol sağlğ ile olmayası

Temennî edilir ki Şehzâde Mustafa gibi bir kıymet dünyevî hırs ve heveslerin kurbânı olmasın, Osmanlı hânedânı liyâkat sâhibi bir velîahttan mahrum bırakılmanın sancısını çekmesin de bu güzel teessür dolu şiirler de yazılmamış olsun. Ama ne var ki her şey o büyük Yaradan'ın irâdesiyle olmuş ve tecellî acı bir şekilde kendisini göstermiştir. Biz inananlara da Hak şerleri hayr eyler neylerse güzel eyler diyerek eski kıvraklığını kaybeden günümüz Türkçesi karşısında bu güzel eserleri okuyarak kulaklarımızın pasını gidermek ve geçmişten biraz olsun ibret almak düşmektedir.

İbrâhim Şinâsî'nin Sözlük Çalışması

Recep Arslan

Ağustos ve Eylül peş peşe iki ay. Arada 45 yıl var elbette. 45 yıllık bir ömre neler sığdırıyordu insanlar. Şinâsî'nin hayat hikâyesine bakıldığında eğitim, Arapça, Farsça, Fransızca öğrenimi ve Türkçe sevdâsı... Ne yazık ki Paris'te başlanan, ama tamamlanamayan sözlük çalışması... Devlet memurluğu, Sadrâzamların gözdesi olmak, göreve gelmek, görevden alınmak, Paris'e gitmeler birkaç kere, orada Şarkiyat ustalarından dersler almak ve Fransız şâirlerinin kimi şiirlerini Türkçe'ye çevirmek. Orada gazeteciliği görmek, incelemek ve onu kendi ülkesinde hayâta geçirmek, orada nesri ve tiyatroyu, güldürüyü öğrenip kendi ülkesinde bu alanlarda eser vermek. İşte Şinâsî bu. Ama onun, benim için ehemmiyeti Türk dili üzerine düşünce üretmiş olmasıdır. Şimdi her kaynakta bulabileceğimiz hayat hikâyesini okuyalım:

İbrâhim Şinâsî (d. 5 Ağustos 1826 - ö. 13 Eylül 1871), Osmanlı Devleti zamânında İstanbul'da doğan Türk gazeteci, şâir ve tiyatro yazarıdır. 19. yüzyılda Türk edebiyâtını etkileyen ve yönlendiren yazarlar arasında yer alır. Osmanlı toplumunun çağdaş uygarlığı yakalayarak gelişebileceğini, bununsa batı örnek alınarak gerçekleşebileceğini savunan batılılaşma hareketinin öncülerinden biridir. Gazetelerde yazdığı makûlelerle, Fransızcadan yaptığı şiir tercümeleriyle, edebî ve sosyal eleştirileriyle, yazdığı tiyatro eserleriyle ve kullandığı yalın, halkın anlayabileceği arı dille edebiyatta batılılaşmanın ilk adımlarını atmıştır.

İstanbul'un Cihangir semtinde dünyâya gelen İbrâhim Şinâsî'nin doğum târihi tam olarak bilinmez. Bu hususta üç farklı (1824-1826-1827) yıl verilmektedir. Mustafa Nihat Özön, Ömer Faruk Akün, Ahmet Râsim, Ali Cânîp Yöntem gibi araştırmacı ve yazarlar doğum yılı olarak 1824'ü esas alırlar fakat yakın dostu ve araştırmacı yazar Ziyad Ebüzziyâ doğum yılının 1826 olduğunu dile getirir. Bâzı araştırmacılar doğum yılı bile belli olmayan Şinâsî için 5 Ağustos 1826 târihini verseler de belgeyle sâbit olmadığından bu târih kesinlikle doğru değildir. Bugün sâhip olunan belge niteliğindeki iki kaynağa göre doğum yılının 1826 olduğu tahmin edilmektedir. Babası, topçu yüzbaşı Mehmet Ağa, annesi ise Esmâ Hanım'dı. 1828'te babası Yüzbaşı Mehmet Bey'in Rusya ile yapılan savaşta şehit düşmesiyle henüz iki yaşındayken yetim kaldı. Çocukluğu yokluk içinde geçti. 1832'de Mahalle Mektebi'ne girdi. Ama Osmanlı'nın son 100 yılı ve Cumhûriyet'in ilk 25 yılı insanların hep yetim olduklarını görürüz. Savaş yılları babaları alıp götürmüştür. Savaş yorgunu bir milletin çocukları hep yetim oluyor. Peyâmi Safâ için de "Yetim-i Safâ" dediklerini hatırlayınız.

Memûriyet Hayâtı

Şinâsî, ilköğretimini Mahalle Sıbyan Mektebi'nde ve Feyziye Okulu'nda tamamladıktan sonra Tophâne Müşiriyeti Mektûbî Kalemî'ne kâtip adayı olarak girdi. Burada görevli memurlardan İbrâhim Efendi'den Arapça ve Farsça öğrendi. Aynı kalemde görevli eski adı Chateaneuf olan Reşat Bey'den Fransızca dersi aldı. Bu görevindeki çalışkanlığı ve başarısı dolayısıyla, önce memurluk sonra hulefâlık (Yardımcılık) derecesine yükseltildi. Tophâne Müşiriyeti'ne verdiği bir dilekçe üzerine 1849'da mâliye alanında eğitim alması için devlet tarafından Paris'e gönderildi. Fakat burada edebiyat ve dil konularındaki çalışmalarını sürdürdü. Şarkiyatçı De Sacy âilesi ile dostluk kurdu. Ernest Renan'la tanıştı, Alphonse de Lamartine'in toplantılarını izledi. Şarkiyatçı Pavet de Courteille'e çalışmalarında yardım etti. Ünlü dil bilimci Paul Emile Littré ile

tanıştı. 1851’de Société Asiatique’e üye seçildi. 1854’te Paris dönüşünde bir süre Tophâne Kalemi’nde çalıştı. Daha sonra Meclis-i Maârif Üyeliği’ne atandı. Encümen-i Dâniş’te (İlimler Akademisi) görev yaptı. Koruyucusu Sadrâzam Mustafa Reşit Paşa’nın görevinden ayrılması üzerine üyelikten çıkarıldı. Reşit Paşa, 1857’de yeniden sadrâzam olunca, Şinâsî de eski görevine döndü. 1858’de Mustafa Reşit Paşa’nın ölümünden sonra Yûsuf Kâmil Paşa’nın koruyuculuğunu kazanmıştı.

Société Asiatique Üyeliği’nden ayrıldı. 1867’de İstanbul’a döndü. Kısa bir süre sonra yeniden Paris’e gitti. Burada kaldığı iki yıla yakın sürede, Fransa Milli Kütüphânesi’nde araştırmalar yaptı. 1869’da İstanbul’a dönünce bir matbaa açtı ve eserlerinin basımıyla uğraşmaya başladı. Kısa bir süre sonra da 13 Eylül 1871 târihinde beyin tümöründen vefat etti.

Batı uygarlığındaki Türk Edebiyâtı’nın kurucusudur. Tanzîmat Edebiyâtı’nı başlatan, Batı Edebiyâtı yolunda nazım ve nesir türünde ilk olarak eser veren Şinâsî’dir. İlk tercüme şiirleri, ilk noktalama işâretleri, ilk özel Türk gazeteciliği ve ilk yerli tiyatro eseri edebiyâtımıza onunla girmiştir. Akılcı ve mantıkçı olup, Türk toplumuna yeni bir görüş kazandırmak gâyesindedir. Halka karşı sorumluluk duygusu ile doludur. “Halk”, “vatan”, “millet” gibi sözcükleri bugünkü anlamda ilk olarak kullanan yine Şinâsî’dir. Halk dehâsına inanır, edebiyâtımızda ilk olarak halk kaynaklarından yararlanıp dil, folklor araştırmaları yapar. Şinâsî, şiiri mecazlardan arıtıp yalın hâle koyar, soyut anlatımdan somut anlatıma geçer. Bu elbette dil açısından tartışılır. Mazmunlu deyişler yerine sâde bir dil, konuşma diline dayanan bir Türkçe yerleştirmiştir. Dilin zenginliği edebî sanatlarla müşahhas hâle gelir. Kelimelerinizin yüklendiği anlam tek ise çok fazla edebî sanat yapamazsınız. Tevriye ve telmih, îmâ, istiâre, teşbih ve teşbîhin her türü, hüsnü tâlili yapabilmek için kelimelerinizin somut anlamı olduğu kadar soyut anlamı da olmalıdır. Bu bakımdan Şinâsî’nin sâde, yalın Türkçe peşine düşerken dili fakirleştirdiğini söylemek hiç de zor değil.

Şinâsî, sanat için sanat ilkesini bırakır, halk için sanat ilkesine bağlanır. Bu tartışma yüzyıllarca sürdürüldü. Âdeta siyâsî bir tercih hâline getirildi. Halbuki sanat halk için de, sanat için de, moral için de mâneviyat için de, yaratıcı için de hepsi bir arada yapılmalıydı. Necip Fâzıl'ın:

Anladım ki sanat Allah'ı aramakmış,
Mârifet bu, gerisi çelik çomakmış.

mısrâlarına yanlış diyebilir miyiz? Dîvan Edebiyatı'ndaki parça güzelliği anlayışına karşı, toplu güzellik anlayışını savunmuştur. Toplumu bilgilendirmek için en önemli yolun gazete olduğunu bilmiş ve ilk özel gazeteyi çıkarmıştır.(Tercümân-ı Ahval). Nesirde de yazı düzeni alanında karşımıza çıkar.

Gazeteciliği ve Gazeteleri

Şinâsî, 1860'da Âgâh Efendi ile birlikte Tercümân-ı Ahvâl gazetesini çıkardı. Bu berâberlik yalnızca 24 sayı sürebildi. 1862'de de Tasvîr-i Efkâr gazetesini çıkardı. Devlet işlerini eleştirdiği ve Sultan Abdülaziz'e karşı girişilen eylemleri desteklediği gerekçesiyle 1863'teki Meclis-i Maârif'teki görevine son verildi. Gazeteyi Nâmık Kemal'e bırakarak, 1865'te Fransa'ya gitti.

Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın Temmuz 2011 târihli 159. sayısında edebiyatımızın değerli isimlerinden Abdullah Uçman "Yeni Lisân Hareketi Karşısında Rızâ Tevfik" başlıklı yazısında bu siyasî çekişmelere ışık tutan iki tâne mektup yayınladı. Ali Cânip'ten Rızâ Tevfik'e gönderilen bu mektuplarda siyâsî çekişmeler ve linç açıkça görülmektedir. Abdullah Uçman'ın bu güzel yazısından aşağıdaki alıntılarını yapmak dil çalışmaları üzerindeki perdeyi biraz aralar diye düşünüyorum.

'Şinâsî'nin 1860 yılında yayın hayatına giren Tercümân-ı Ahval gazetesinin ilk sayısında yayımladığı ve bu gazeteyi niçin çıkardığını anlattığı takdim yazısında 'giderek umum halkın anlayabileceği işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu' demektedir.

Yine Şinâsî'nin aynı yıl yayınlanan Şâir Evlenmesi eserinin başında "Bu komedyayı mecbûren avam lisânıyla kaleme aldım." dedikten sonra seçtiği şiirleri sâfi Türkçe ile söylemeye çalıştığını belirtmektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere avam zâten Türkçe konuşmaktaydı. İlim ve edebiyat dili avam dilinden her zaman oldukça farklıdır. Şinâsî Paris'te sözlük çalışmalarına yöneldi. Yaklaşık 5 yıl Millî Kütüphâne'de araştırma yaptı. Tamamlayamadığı kapsamlı bir Türkçe sözlük üzerinde çalıştı. 1867'de İstanbul'a döndü. Kısa bir süre sonra yeniden Paris'e gitti. 1869'da tekrar İstanbul'a dönünce bir matbaa açtı, eserlerinin basımıyla uğraşmaya başladı.

Tanzimat'la başlayan batılılaşma hareketlerine öncülük ederek, dil, edebiyat ve düşünce hayatımızın gelişmesine katkıda bulundu. Fransız şâirlerinden çeviriler yaptı. Eski nazım biçimleriyle yazdığı şiirlerde yeni düşünceleri dile getirdi. Öz ve biçim yönünden tümüyle yeni şiirler de yazdı. 1860'da yazdığı tek perdelik Şâir Evlenmesi adlı güldürü alanındaki tiyatro oyunu, Batılı anlamdaki ilk Türkçe oyundur. Anlatımdaki yeniliklerin yanı sıra tema bakımından da Türk tiyatro edebiyâtının öncüsüdür. Ama asıl önemli çalışmalarını gazetecilik alanında yaptı. Batılılaşmayı savunan Tasvîr-i Efkâr, bir düşünce gazetesi kimliğiyle Türk basın târihinde önemli bir aşamadır. Dildeki yalınlaşma çabasını edebiyat ve tiyatro alanlarındaki eserleriyle destekledi.

Gazeteciliğe geçişi 1860'da Âgâh Efendi ile birlikte Tercümân-ı Ahval gazetesini çıkarmayla başladı. O târihe kadar ülkemizde sâdece 11 Kasım 1831'de yayımlanmaya başlayan Takvîm-i Vak'î ve 1849 Ağustos'unda William Churchill adında bir yabancı tarafından yayımlanmaya başlanan Cerîde-i Havâdis adlı iki gazete yayınlanmaktaydı. Birincisi, devletin resmî gazetesiydi ve devletle ilgili haberlerle metinleri yayımlayan bugünkü Resmî Gazet'e'nin ilk örneği sayılan bir organdı. Haftada bir yayımlanan bu gazete, düzensiz olarak, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar 4608 sayı çıkmıştı. Cerîde-i Havâdis ise haftalık yayın yapan taraflı bir gazeteydi.

1860'larda azınlıklar tarafından çıkarılan 13 gazetenin daha bulunduğu bilinse de, o târihte, Türklerin çıkardığı 'Türkçe' bir gazete yoktu. Bir gazete çıkarmayı düşünen Şinâsî, yazılı basını "Vatandaşların söz ve yazı ile kendi vatanlarının yararına fikir yürütmeleri"ni sağlayan bir araç olarak görüyordu. Bunların üzerine Âgâh Efendi ile 1860 Nisan ayında izin alınarak, 22 Ekim 1860 târihinde Tercümân-ı Ahval adlı gazeteyi çıkardı. Ancak Şinâsî, bu gazetede 24 sayı çalıştıktan sonra ayrıldı. Daha sonra da kendi başına bir gazete çıkarmaya yönelse de, iznini 2 Temmuz 1861 târihinde aldığı Tasvîr-i Efkâr gazetesi 27 Haziran 1862'de yayımlanabildi. Haftada iki defa çıkan bu gazetenin sayfa düzeni değişmezdi; haberlerle yazıların özel yerleri vardı. İlk sayısına yazdığı önsöz niteliğindeki makûlesinde gazetecilik anlayışını belirtmiş, okuyucular tarafından olumlu karşılanan gazeteyi Fuat Paşa, Abdülaziz'e de sunmuştu. Ancak gazetede yazılarında Sultan Abdülaziz'i ve devlet işlerini eleştirmesi üzerine 1863 yılında Meclis-i Maârif'teki görevine son verildi.

Eserleri

- Tercüme-i Manzûme (Şiirin anlamı)
- Şâir Evlenmesi (Oyun)
- Müntehabât-ı Eş'ar (1862, Dîvân-ı Şinâsî adıyla da bilinir, şiirlerinden seçmeler)
- Durub-u Emsâl-i Osmâniyye (1863, atasözleri derlemesi)
- Müntahabât-ı Tasvîr-i Efkâr (1885. Ebüzziyâ Tevfik tarafından düzenlenen seçme makaleler)

Başvurular

- İbrâhim Âgâh Çubukçu, "Türk Düşünce Târihinde Felsefe Hareketleri"
- Temel Britannica, Şinâsî (Cilt: 16)
- Dr. Hüseyin Tuncer, Arayışlar Devri Türk Edebiyatı I, Akademi Kit., 1996.
- Yıldız, Saadettin, "İbrâhim Şinâsî'ye Dâir Notlar".
- Ziyad Ebüzziyâ, Şinâsî, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Kıt'a

Memduh Cümhur

Her lahza gönlümüzce hayal âlemindeyiz,
Gurbette sanki hasrete bîgâne kalmışız.
Bir sonbahar gününde tesellî verir diye;
Ufkun nihâyetindeki hülyâya dalmışız.

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

“Kubbealtı’nın Manisalıları”

Kubbealtı topluluğu içinde g  iba Manisalılar çoğunluğu oluşturmakta.

Bunu derken kastım, bölgecilik ya da hemşehrilik duygularını tahrik etmek değil, ama yine de itiraf etmeliyim ki Manisalı olmak bir ayrıcalıktır!...

Her şeyi bir tarafa bırakın, bir Manisalı’nın t  ze   z m  salkımından yemesi bile farklıdır .

Nasıl mı?

  yle:

  z m salkımını sağ eliyle göğsü hiz sında tutar, -o anda   de-ta ibâdet eder gibidir- salkıma hayranlıkla bakar, sonra usulca sol eliyle bir  ingili incitmeden salkımdan alır - ingil,    /beş   z m t  nesini toplayan küçük salkım parçacığına denir- evet gerçek Manisalıımız, göğsü hiz sında ibâdet huşu içinde tuttuğu   z m salkımından bir  ingili incitmeden alır, -koparmaz- onu bütünüyle dudaklarına hapseder, sonra t  neleri a  zına geçirir -ısırmaz- ve diliyle üst damağı arasında ezer, şerbetinin tadını duya duya yer, yok hayır yemez, emer, emer!  ingil elinde boş olarak kalmıştır. Gerçek Manisalı   z m  t  ne t  ne koparıp yemez!...

Kimsenin alınmasına gerek yok, Sult niye   z m  salkımından yemenin     b  budur.   z m  bu     b  ile yemeyen sakın ola ki “Ben   z m    k severim,   yle ayılırım, böyle bayılırım!” demesin. Zira o, bir   z m    neyenden başkası değildir.

Manisalı olmanın ayrıcalığı da bundan ibârettir vesselâm!...

*

Yazıma böyle bir latîfe ile başlamamın sebebi Avukat Cemil Altınbilek dostumun Kubbealtı Yayınları arasında neşredilen Manisa Sevdâsı adlı eseridir. Yazar, Manisa ile ilgili daha önceleri muhtelif gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarını bir araya toplamış. Pek güzel bir eser meydana çıkmış.

Kitabı okurken bir ara zihnim Kubbealtı Topluluğu içindeki Manisalılara kayd. Meğer ne kalabalıkmışız, hiç düşünmemiştim!...

İçlerinde memleketlerini Cemil Bey gibi kitaplaştıranlar var: Özcan Ergiydiren⁴⁹, fakir bendeniz⁵⁰ gibi...

Yine müşâhede ettim ki, Kubbealtı Manisalıların hemen tamâmı Nazik Erik markasını taşıyor! Mübârek insan ne kadar velût bir mürebbi imiş!... Kaldı ki sâdece Manisalıları değil, İzmirli de paketleyip paketleyip Kubbealtı'na gönderen o olmuş! Allah ondan râzı olsun!...

*

Efendim, murâdım Manisa'yı ve hattâ başlıkta bahsettiğim gibi Kubbealtı'nın Manisalılarını da tam listesi ile anlatmak değil. Manisa elbette güzel bir belde! Hattâ güzelden de öte, mübârek bir diyar! Arzu eden gider görür, târihi ve mânevî mekânları ziyâret eder, zamânı müsâit ise yaylasına çıkar, Şehzâde (Fâtih Sultan) Mehmed'in altı yüz sene önceki günlerde, sarayında efkâr basıp da soluğu o yaylada aldığı günleri yâdeder... Önünden bir yılının şimşek gibi geçip gittiğini seyreder, içi bir tuhaf coşar, kabarır ama yaylanın saf, duru, tertemiz havası onun da içini temizler, rahatlatır, kendine getirir.

Vakti yok da sâdece şehri şöyle bir gezip göreyim derse onda da pişman olmaz, görülecek yeri çok, rûhâniyeti bol bir mekândır.

Karnı acıkmışsa meşhur Manisa Kebabı'nı tavsiye ederim, o

⁴⁹ Özcan Ergiydiren: Mîmar. Hayâli Ghan Değer adlı eseri Kubbealtı Yayınları'ndan çıktı. Baştan 82. sayfaya kadar çocukluğunu anlatıyor. Dolayısıyla Manisa'yı...

⁵⁰ Çaybaş'ndan Manisa'ya adlı kitabımız, yine Kubbealtı Yayınları arasında çıktı.

kadar beğenir ki bir daha ki sefere sırf o kebabı yemek için Manisa'ya gelmeyi düşünecektir, kalıbımı basarım!... Biraz Mehmet Yaşin'liğim tuttu gÜiba⁵¹.

Her ne ise, kastım Manisa'yı anlatmak değildi, görüyorsunuz hemen hiç bahsetmedim sayılır!... Kubbealtı'nın Manisalılarının da hepsini anlatmayacağım merak etmeyin, sâdece bugün Hakk'a yürümüş olanlardan bâzılarını yâdetmek istiyorum, içimden geldi, günlerden cuma, hem de Şaban ayının son cuması. Ramazan arefesi sayılır. Geçmişî ziyâret etmek ibâdet sayılsa yeridir!...

Hâmuşan makûnuna varmış o mübârek zevat birer birer gönlüme düştüler. Onları sizlerle berâber yâdedeyim, hem bir Fâtiha gönderelim hem de şefâatlerini talep edeyim istedim.

Rûhâniyetlerinden destur niyaz ediyorum:

MEHMET AĞABEY!...⁵²

Ne güzel insandı o!... Yumuşak sesle, tatlı tatlı Sâmiha Anne'yi anlatırdı. Kalın camlı gözlüklerinin arkasından derinden bakar, içinizi görür, ona göre bir sohbete başlardı. Sohbet mutlaka Hak sohbeti olurdu. Mâlâyânî ile işi yoktu. Efendisi vardı. Efendisi'ni anlatan bir eser, Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık vardı, ondan bölümler okur, "Ya!... Kemal'ciğim böyle işte !" der, çocuk mâsûmiyeti ile yüzüme bakardı.

Bir gün duyduk ki sessiz sadâsız, Hakk'a yürüyüvermiş.

Rûhu şâdolsun. Rabbim, hayat arkadaşı bir başka güzel insan, Fethiye ablamıza sıhhatli, hayırlı ömürler nasip etsin.

MUALLÂ HANIM⁵³...

Mehmet Ağabey'in ruh kopyası: Yumuşak, sâkin, efkârı muvâzeneli ve dâima öğretmen kalmayı bilmiş bir güzel insan da o idi.

⁵¹ Mehmet Yaşin: Hümiyet Gazetesi'nde seyahat ve yemek yazıları yazar. Zevkle okuduğum bir yazardır.

⁵² Mehmet Ağabey: Mehmet Başaran. SSK memurluğundan emekli idi.

⁵³ Muallâ Yüçetürk: Türkçe öğretmenliğinden emekli idi.

Sâkin sâkin konuşur, sesini kat'iyen yükseltmez, ne istediğini bilir ve usta politikalarla onu elde etmeyi başarır, hem de kimden, Orhan'dan⁵⁴ -Rabbim Orhan'cığma da şifâlar nasibetsin, -Orhan'dan deyişim sebepsiz değil: Mübârek dostumun öfkesi dâima burnundadır. Her an kızıp köpürmeye müheyyâdır, tipik Urumelilidir vs. vs. İşte ondan, her istediğini münâkaşasız, sızıltısız elde ederdi. Güzel insandı. "Sâmiha Anneciğim!" der, ağzından ikinci bir Sâmiha Anneciğim lafzı dökülürdü. Muhabbeti hâlis, hizmette kusursuz idi. O yaşayışı ile Efendisinin şefâatine nâil olmuştur umarım! Hakk'ın rahmeti üzerine olsun!...

İLHAN AYVERDİ HANİMEFENDİ:

Sâmiha Annemin mâneviyâtına vâris oldu. Onun o vasfını anlatmada benim kelimelerim yetersiz kalır. O vâdiye girmeye edeb ederim.

Ama benim İlhan Ablam'ı anlatabilirim: İlhan Abla'yı Cağaloğlu'ndaki Tan Apartmanı'nda tanıdım. O zaman bir ecnebi okulunda edebiyat öğretmeni idi. Mehmet Dede'ye pek hürmeti vardı. Tanıdığımdan iki sene kadar sonra Ekrem Amca ile evlendi. Beş altı sene sonra akrabâsından Güngör Hanımla izdivâcına vesîle oldu. Sâdece bu hâdise sebebiyle dahi kendisine minnetim sonsuzdur. Mekânı cennet olsun!... Daha sonraki yıllarda hep İlhan Ablam olarak kaldı, bana maddî-mânevî ablalık etti. Yetmeyenimi yetirdi, olmayanımı oldurdu. Sâmiha Anne'nin Cemâl'e yürümesinden sonra ise kendisine "Efendim!" demeye başladım, ama gönlümde hep "ablam" olarak kaldı.

İlhan Ayverdi Hanımefendi Manisa'nın Akhisar kazâsındandı. Cemil Bey, kendilerini Manisalı olarak vâsfediyor. Doğrudur, ne de olsa Akhisar Manisa'nın kazâsı. Babaları Kurtuluş Savaşı mücâhidi. Akhisar'ı Yunan işgâlinde kurtaran mübârek insan...

Gülü târife gerek var mı? Gül'dü işte. Dikeni yoktu, nefis koku-

⁵⁴ Orhan Seyfi Yüceltürk: DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dinler Târîhi hocalığında emekli. Hâlen hayatta. Şifâlar dilerim.

su vardı İlhan Ablamın!.. Rabbim, himmetlerini ve şefâatlerini nasip eylesin!... Âmin!

EMREHAN⁵⁵

Rabbimin bir gayyur kulu idi. Rüştünü ispat ettiği günden, kazâda Hakk'a yürüyünceye kadar geçen kısacık ömründe ferden fert veya kitle menfaatine, sayıya hesâba gelmez hizmette bulundu. Yardıma ihtiyacı olana yardım etti, kimin ne yapabileceğini ilhâm-ı Rabbânî ile demek, belki mübâlağa olur ama, keskin ferâseti ile bilir, bulur, onu da yanında koşturur, sevap kazanmasına yardımcı olurdu. Devamlı hizmet şekilleri düşünürdü. Hedefi yurt dışına yürümekti. Dallarını yavaş yavaş uzatıyordu da zannederim. Ömrü vefâ etmedi. Takdir!... Muhakkak ki yerinde huzur içindedir...

DOKTOR EROL:⁵⁶

Rabbimin güzelliklerle donattığı, içi de dışı da güzel insanlardan biriydi. Akhisar'da dünyâya gelmiş, baba tarafından İlhan Abla ile akrabâ idiler, benim de orta okuldan beri en yakın arkadaşım. Her zaman maddî ve mânevî desteğini görmüşümdür. Sâmiha Anne'yi aynı zamanda berâber tanıdık. Mehmet Dede'nin sohbetlerine berâber gittik geldik. Doktor olduktan sonra İzmir'e yerleşti. Mesleğini bihakkın icrâ etti. Ettiği yeminin virgölüne kadar sadâkat gösterdi.

Hakk'a yürüdükten sonra dostlar arasındaki yeri hep boş kaldı. Hizmet ehli oluşu ile, esprileri ile hep yâdedilir. Mekânı cennet olsun!...

*

Kubbealtı'nın Manisalılarından Hakk'a yürüyenlerin cümlesine Rabbim rahmetini bol eylesin, âmin! Hayatta olanların da sağlık, âfiyet ve huzur içinde , hizmette berkarar olmalarını niyaz ederim... Hâlisâne niyâzımdır. Hak katında makbul ola!...

⁵⁵ Emrehan Küey: Ziraat Mühendisi. Bildiğim kadarı ile mesleğini icrâ etmedi. Ömrünü insanlara hizmet için Sâmiha Ayverdi prensiplerini yaşatmaya hasretti. Bu uğurda insan yetiştirmeye önem verdi. Projeler gerçekleştirdi. Hakk'ın rızasına nâil olsun!...

⁵⁶ Doktor Erol: Dr. Erol Olgaç. Ne diyeyim Erol senin için bilmemki... Âile efrâdında ayrı, ama benim hayâtımda bıraktığın boşluğu bir bilsen, ah bir bilsen!...